

ajlóretórt helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

4 Gion-szövegek
magyarországi
reneszánsza

5 Antalovics Péter
versei

12 Patak Márta:
Mindig péntek

2019. szeptember 21. II. évfolyam 9. szám

vezérvess

Verebes Ernő

A vallató mindent visszavesz

Uraim, a harcnak vége, itt a háború végre
Beleajulunk, mint gazdátlan sisakok a sárba
Dicső múltunk lövészárkaiba újra bezárva

Ébresztő lesz e végtelenített küzdelem nekünk
Miközben jövendők férgével kell megküzdenünk
Eltáncolt mozdulatokkal söpörve őket félre

De lássuk be, mi, pokloknak szentjei: egy halott arc
Fájhat is – nem úgy, mint a szív, puskatussal kivert fog
Hanem ahogy egy vaknak fáj, mit egyszer még látni fog:

A gyermeked békét, melynek csendje, mint a hinta-nesz
Mélyen altatva zuhanásunk szellempilótáit
Felszívódik, mielőtt leérne: egy nagyot ásít

Uraim, kik egy hegycsúcsnyi mélységre felmásztatok
Míg vátesz-vakságokban nagy csatákra vágytatok
Láthatjátok, mi lesz: a vallató mindent visszavesz

tárca

MEGÁLLÓK

Lovas Ildikó

Megálló a vasketrecnél

Az élet vasketrecéről írt Csáth. Olyan anyag, ami nem enged szabadulást. Nem lehet szétfűrészelni, hajlítani, görbíteni, kibújni belőle. Egyéb-ként meg lehet, meglehetősen radikális módon, idő előtt, saját döntés alapján – erről szól a Csáth-írás. Ha szabadulni kell, radikális módon, idő előtt, akkor annak oka a fejben van. Lehetsz a kislábujjban is. Valamit lát a szem, érzékel – megfájdul tőle a kislábujj. Hall a fül, ugyanaz. Érez a nyelv, ugyanaz. És annyira fáj a kislábujj, hogy nem lehet tőle lépkedni. Bénulás, bénultság.

Megálló az irodalmi szövetvizsgálóknál

Személyükben olyanokat tartunk számon, akik a vasketrecből kimenekült írónak megkeresték a szövetdarabkáit, összeillesztették, finom és óvatos mozdulatokkal rekonstruálták. Névsor következne, de mindenki gondolja össze. Okvetlenül legyen benne Illés Endre, Dér Zoltán, Bori Imre, Szajbély Mihály.

Megálló az összegzőknél

A Petőfi Irodalmi Múzeum kiállítása. *A varázsló halála* – Emlékkiállítás Csáth Géza halálának 100. évfordulója alkalmából. A kiállítás látványos eleme az interaktív tárló okosüvegére vetített kisfilm, amely egyidejűleg mutatja be Csáth Géza rajzait, zeneműveit, irodalmi szövegeit, és így a benne kiállított tárgyak vizualizációja új értelmet nyer – az International Committee for Audiovisual, New Technologies and Social Media

égisze alatt szervezett Festival of Audiovisual International Multimedia Patrimony a kreatívan értelmező kiállítási installációk kategóriájában bronz elismerésben részesült. Az elismerést a Csáth-kiállítás tárlóanimációjáért Molnár Eszter Edina és Sidó Anna kurátorok vehették át Sanghajban. Látványtervező: Mihalkov György.

Megálló a szülővárosban

Az idei évem egy részében mindennap végigmentem a Csáth Géza utcán. Itt van a szomszédomban. Emellett havonta elsétáltam a szülőházáig, ahol egy alkalommal félhangosan felolvastam Herceg János beszédét, amelyet 1969-ben mondott el, de furcsán néztek rám, így eloldalogtam. A mellszobrának minden reggel odaköszöntem – a Városi Könyvtárnak van egy erkélye, ahonnan odalátni. Fejet hajtottam Dér Zoltán és Szeli István előtt. Elcsodálkoztam Kvazimodo Braun István Magyar Szó-beli szövegén (1969), Lenin emlegetésétől talán eltekinthetett volna, ha már Csáth Gézát méltatta. Kolozsi Tibor, aki ugyanakkor a 7 Napban jelentette meg írását, kivívta elismerésem azzal, hogy jelezte, még csak egy kis emléktábla sem mutatja, hol állt Kosztolányi lebontott szülőháza.

Megálló az érzésnél

Azt mondom, még mindig érzem magamban. Ne legyél gyerekes, mondja. De, igen, érzem. És olyankor belefájdul a kislábujjam. Érdekes, gondoltam magamban, miközben néztem megvál-

tozó arckifejezését, hogy a kislábujjat komolyan veszi. Folytatom tehát ott, ahol a regényben nem hagytam abba, csak félbemaradt. Még nem végzett velem ez az orvos, aki felírta, mint egy receptet: nem a mese, hanem az élmény.

Csakis ebben értünk egyet, tehát rá(juk) bízom magam.

Hónapokkal később, alig néhány nappal a vasketrecből való szabadulás évfordulója előtt a Korzón visszafordulva mondom, kellenének a zenéi. De jók? Mindig ilyeneket kérdez. Megvonom a vállam. Ő a rendező, neki kell tudnia. Én csak érzem, hogy kell az nekünk.

Megálló 1969-ben

Szabadkán, ahol Csáth Géza született, halálának 50. évfordulóján a következők történtek: „9.30 órakor síremlékének megkoszorúzása a Bajai úti temetőben. 10.30 órakor ünnep a Csáth Géza utcában. 11.00 órakor Emléktábla leleplezése Csáth Géza szülőházán. 11.30 órakor Csáth Géza szobrának leleplezése a városháza melletti parkban. 15.00 órakor a Csáth Géza Művészbaráti Kör emlékműsora. 20.00 órakor Emlékest.”

Mindezeket az Életjel szerkesztőbizottságának köszönhetjük.

Megálló a sírnál

„Csáth Géza (Brenner József) író, publicista (1887–1919). Ma a Serer család nyughelye. II-18-17; koordinátái: 46° 5' 35.9" É, 19° 38' 44.7" K.” (Czékus Géza–Tóth Tamás)

KARCOLT-VÉSETT TÖRTÉNELEM

Brenner János

Idén, a budapesti Ünnepi Könyvhét alkalmából jelent meg Antal Szilárdnak és Szilágyi Máriának az *Üzenetek a falakról* című fotóalbuma, „képeskönyve”, a Forum Könyvkiadó Intézet kiadásában.

A szerzőpáros nem kis feladatra vállalkozott, ugyanis felkutatták az újvidéki Mária neve római katolikus templom zegzugait, eldugott helyiségeit, de nemcsak e „titkos színhelyeket”, hanem a templom „nyilvános” tereit, a padokat, a szemünk elé táruló falfelületeket is. Az ezeken felbukkanó bekarcolt, bevéssett névfeliratokat pedig lajstromozták, lefotózták, és egy sajátos „bűnügyi” nyomozásba fogtak: utánajártak a nevek mögötti személyek kilétének, majd papírra vetették az – igaz, olykor csak feltételezett – élettörténeteket is.

Mari, te építészmérnök vagy, műemlékvédelmi szakdiplomád is van, s jelenleg az Újvidéki Egyetem Műszaki Tudományok Karán tanítasz. Szilárd az újvidéki Művészeti Akadémia tanára, rendez, filmet készít, fotózik. Mindkettőtöknek jelent már meg kötete a Forumnál, most viszont közös könyvvel léptetek az olvasóközönség elé. Mi hozott össze benneteket – az építészt és a fotóművészt –, és honnan származott az ötlet, hogy efféle játékos, félig fiktív nyomozásba kezdjete?

Szilágyi Mária: – A Forum volt a kapocs, és Szilárd Újvidékről szóló fotómonográfiája, *A rejtett város*, amelyben főképp a város épített örökségét dokumentálta, s itt találkozott kettőnk nézőpontja. Világossá vált, hogy a fényképei tökéletesen kiegészítik a kutatásaimat. Eddig főként Bánáttal és a rurális terekkel foglalkoztam, de nem esett nehezemre Újvidék felé fordulni. Az új könyv ötlete sajnos nem az én fejemről pattant ki, Szilárd kíváncsiságát a fotómonográfia egyik fényképe csigázta fel, amelyen egy név szerepel, Molter Pálé, aki a Mária neve római katolikus templom falára véste fel a nevét. Aztán engem is elkezdett érdekelni, hogy ki volt ez a férfi, és aztán sorra jöttek a többiek, akik felvették a nevüket a templom zegzugaiba.

Antal Szilárd: – Az ötlet tehát már *A rejtett város* című könyv megjelenése után fogalmazódott meg bennem, de fotóalbumként elég sovány lett volna a téma bemutatása, és örülök, hogy akadt valaki, aki kutatásaival „megnemesítette” a történetet.

Hogyan folyt a munka?

A. Sz.: – Hajnali ébredés, a tudat, hogy felhős lesz a nap: indulhat a fotózás! A téma adott volt, több motiváció nem is kellett. És mint egy holdkóros, követtem az érzéseimet a lencsével. Vannak

napok, amikor különös motivációt érzek a fényképezéshez, és mivel a téma igen felcsigázott, a többi már egyszerű volt.

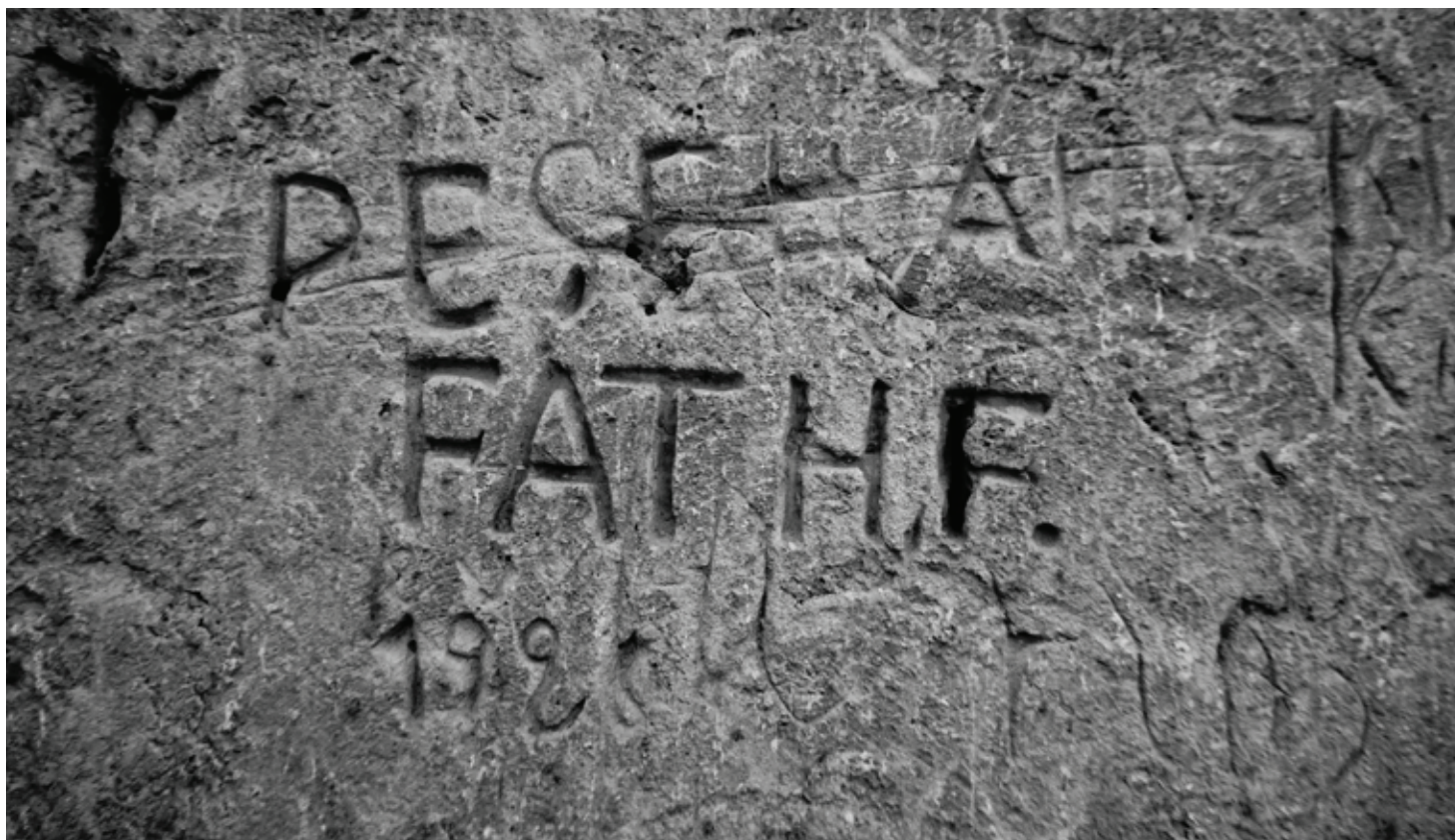
Sz. M.: – A nevek fényképezése, vagyis dokumentálása után jött a nyomozás második fázisa, amely már nem a helyszínen, hanem levéltárakban és könyvtárakban történt. Kezdetben Újvidék két, századfordulós (a 19. és a 20. század fordulóján megjelent) névjegyzéke alapján indultam el. Ekkor már a kilencven ötszefélt név csaknem felét sikerült beazonosítani. Megtudtam, hogy akkortájt hol lakott az adott illető, mivel foglalkozott, ki tartozott a családjához. Voltak olyan esetek is, amikor nem állt módomban megtalálni a keresztnevet. Ekkor az azonos vezetéknevű családokra fókuszál-

tam, és találgattam, milyen rokoni kapcsolatban voltak-lehettek a nevével felvő egyénnel. A Dušan Popov szerkesztette *Újvidék enciklopédiája*, a korabeli újságcikkek és hirdetések, valamint az iskolai értesítők is nagy segítségemre voltak a nyomozáskor.

Ha jobban belegondolunk, a felkutattott, kinyomozott magánmitológiaiak egymást, egy meglehetősen egyedi fikcióhelyzetet alakítva ki. Volt-e azonban más szándékotok a munkával? Milyen történelmi szituációkat kívántatok – fotó és szöveg együttesével – játékba hozni? Röviden: Mi volt a célotok a kötettel?

Sz. M.: – A kötettel társadalmi körképet szeretnénk volna nyújtani Újvidékről, a 19. század végétől egészen a második világháborúig. Rövid áttekintést szándékoztunk adni a város katolikus lakosságáról, vagyis arról, kik voltak azok, akik készíttették ezeket arra, hogy nyomot hagyjanak maguk után, és ezek a személyek hol helyezkedtek el az akkori társadalmi ranglétrán. E kép persze nem reális, inkább a valóság egy szegletének a kiragadása, játék az egykor létező vagy feltételezhetően létezett emberekkel, sorsukkal – ahogy mondtad is: egy egyedi fikcióhelyzet.

A. Sz.: – Számomra ez egy romantikus időutazás volt, amellyel szerettem volna

beszélgetés

Antal Szilárd (1975) multimédiális rendező, médiakutató (Újvidék)

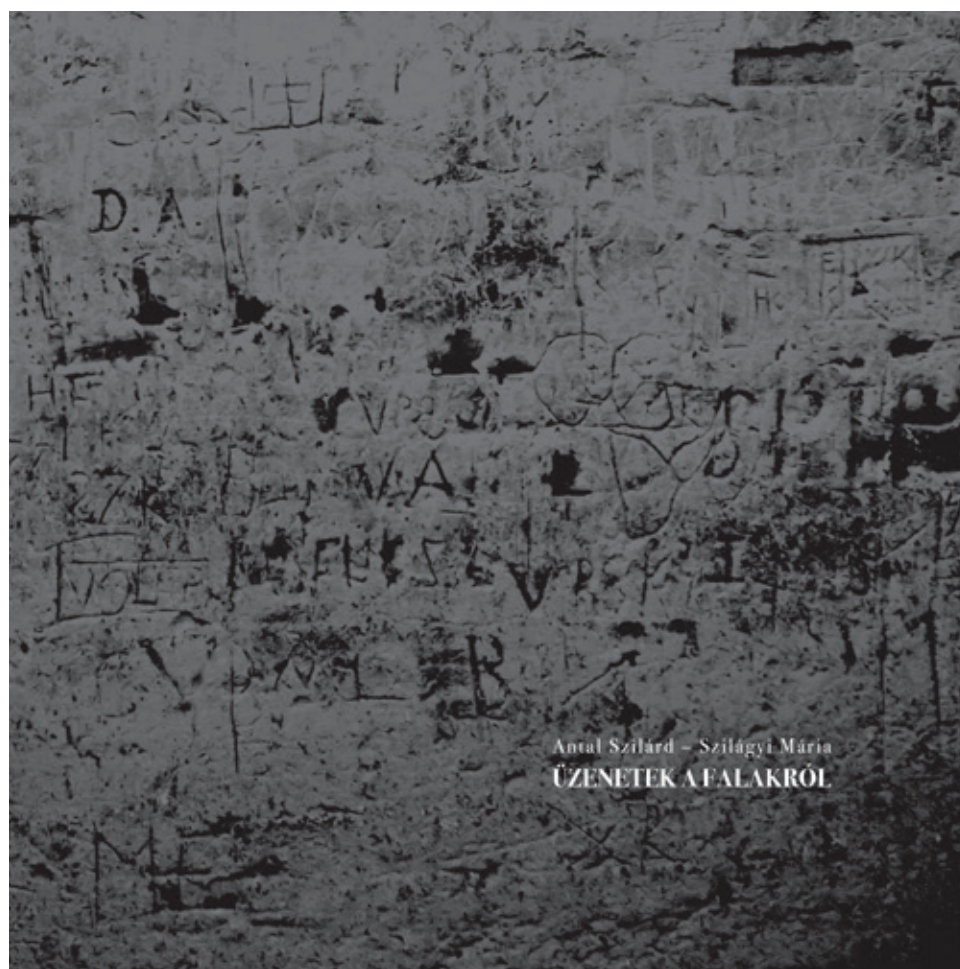
Szilágyi Mária (1985) építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök (Újvidék)

visszahozni azokat az időket, amelyek mai szemmel nézve szebbnek tűnnek. Az identifikáció dimenziója is működött, mert ha ezt a gondolatot magunkra vetítjük, akkor egy mély belső szomorúságot, ugyanakkor valamiféle melankolikus szépséget is előidéz, kivált. Kicsit talán mi is azokra a téglákra vagyunk vésve, és azt reméljük, hogy a jövőben valaki ránk talál, és elidőzik sorsunkon. A feliratok a halhatatlanság külső, felületese és kétségbeesett megnyilvánulását jelentik az eltűnéssel szemben.

Elsősorban most Marit kérdezném: Mint utaltam rá, neked műemlékvédelmi szakdiplomád van. Elsőre számomra kicsit furának tűnt, hogy műemlékvédőként „rongálásokat” örökítesz-örökítetek meg. Mivel oldanád-oldanátok fel ezt az ellentmondást? Lehet-e a falfirka, a szignózás pusztán kommunikációs formaként „mentelmi körülmény”?

Sz. M.: – Első pillantásra valóban ellentmondásnak tűnhet a „rongálások”

elemzése, de minden csak nézőpont kérdése. Mindez attól függ, hogy milyen fényben látjuk a falfirkákat. Oda nem illő elem-e a falfirka, vagy egy újabb kor hozadéka, ami idővel az épület szerves részévé válik, és ugyanolyan értékkel bír, mint az eredeti objektum? Kezelhetjük-e értéként a falfeliratokat, és ezt kinek áll jogában eldönteni? Talán Alois Riegl teoretikus századfordulós elmélete választ adhat, aki szerint a műemlékeknek van múltbéli értékük, amely a régiségértékből, a történeti értékéből és az emlékezetértékből tevődik össze; valamint jelenbeli értékük, amelyet a használati és a művészeti érték jelöl. A feliratok az emlékezetértékhez tartoznak, dokumentumértékük van, az épület szerves részét képezik, ezek is olyan, a történelem során rárakódott változások, amelyeket ugyan felületi hibának is tekinthetünk, de az épület történetéhez tartoznak, és nincs jogunk ezeket eltüntetni. A falfirkák eltörlésével eltöröljük az épület lelkét, azt a társadalmi háttérrel, amely lényegbevágó része volt az adott objektum életének.

A kötet borítója (fotók: Antal Szilárd, műszaki szerkesztő: Szilágyi Mária).
Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2018

A. Sz.: – A falfirka számomra nem rongálás, ellenkezőleg, talán a műemlék egyik legszebb eleme, amely mentes minden ipari és sorozatgyártási tényezőtől. Maga az élő ember van a falakon, és ez a legszebb műalkotás – a rendszer hibája.

Az Ünnepi Könyvhét alkalmával megszervezett, a könyvvel kapcsolatos beszélgetéseken arra is utaltatok, hogy obszcén feliratokat is találtatok, de ezek közlésétől – érthető okok miatt – eltekintettetek. Az viszont nem titok, hogy nemcsak ismeretlen személyeknek jártatok utána, hanem arra is

fény derült, hogy az akkori Újvidék életében fontos emberek, hovatovább: a templom építői is „bűnbe estek”, s írószert, vésőt ragadtak. Sziklaszilárd bizonyítékokkal is előálltatok...

A. Sz.: – Hát igen...

Sz. M.: – Voltak olyan feliratok, amelyekről bebizonyosodott, hogy mögöttük olyan személyek rejtőznek, akik – mint említetted – jelentős szerepet tölthettek be a város történetében, vagy a kor köztisztviselőiben álló személyei voltak. A gyanúsítottak között van a templom építőmestere, Lehrer Károly; aztán a két háború közötti apátplébános, Fáth Ferenc is.

„Büntettet” követett el a századfordulón szolgáló harangozó fia is, sőt, feltehetően egy városi rendőr is, valamint nem zárhatjuk ki azt sem, hogy a templom melletti gyógyszertár gyógyszerésze is. De most hadd ne áruljak el részleteket, a könyvben róluk is részletesen írunk, ám kiderül sok minden más is.

Gondolkodtok-e esetleg hasonló kutatásban? Lesz-e folytatás?

Sz. M.: – Az első nekifutás alkalmával nemcsak a római katolikus templomra szerettünk volna fókuszálni, hanem Újvidék századfordulós épületeire. Ezek fényképezése nagyrészt meg is történt. Amikor azonban összeírtuk a templom falán felbukkanó neveket, rájöttünk arra, hogy ez már önmagában elegendő lehet egy kötetre. Szóval, anyagunk van, a módszertant is begyakoroltuk, így már csak újra bele kell kezdeni a nyomozásba. Jőmagam a zsinagóga felé kacsingatok...

A. Sz. – Egy szakrális épület nem egyedi hely, amelyen efféle jelek előfordulhatnak. Ott van még egy-egy laktanya, őrhely stb. – vagyis olyan „tiltott színhelyek”, ahol még édesebb neveket bevésseni, leírni. A szakrális épületek ily módon való megközelítése, bemutatása azonban mindenképp külön csemege. Amennyiben erre lesz anyagi lehetőségünk, szeretnénk tovább foglalkozni a témával.

vers

Antalovics Péter

feloldozás

vége a találgatásnak. nem hozza vissza könnyű szél a bizalmat, a komor tömbházak tövében nem csillog semmi megfogható. az élőnek vélt a mostba ragadt, a teremtett anyag elképzelve. visszanez a táj, ha a más vak. hullámszél, aszály. kijárat nélküli tó platánfákkal, üres fémlemez a napon, feloldozás nélküli plató.

*

felszisszentem, ahogy a vér kiserkent. akkor jöttél, amikor nem kellett volna. megroppant hitem a felületes ragaszkodásban – inkább menj most. mit keresel a szépen kiszámított világomban? a helyesnek hitt másom egészen másképp válaszolna a kérdésre, vajon honnan a zúgó csillaghullás, mennyit fektessenek a lüktetésbe.

tehát: nem kéne itt lenned. holnap szépen magyarázom a magyarázhatatlant; egészen ítéelve többfelé hogy szakadtam. beleharapok saját bizalmamba, sátoorként lebegő lombkorona alatt tudatomtól nyirbált, soha-megélt ontogenetikai őskoromra vadászok. könnyű szél be az ablakon, kifelé hús elengedés. szitálnak a titkok, varázsok.

(amikor túl)

amikor túl (közel) kerül. ahonnan (nincs) vissza. frissen hántott (hárs)bőr belső oldalának tapintása. aminek (nem) lehet értelme. partról (visszavonul) a víz. habzása ilyen. bokáig (övig). hallani, ami elképzelve. egy ural, más (oldalon) él. becsavarodva a (hiányos) hidegbe. dönti fejét. figyel (tagadja) távolok fényjelét. fej. comb. alig (alvó) tudat. zúgó napkerék (eltűnőben). hajnalba forduló (elme)szél. nézni világló választat.

hideg fejjel

tévedni emberi porok. a testet alkotó, zsongó elemek egyenként hullanak szerteszt csonton, húson, bőrön át, elérve az egészbe vetett bizalom végső, tapintattal omló falát.

vannak még feladatok. néhány illúzió, elalélva tartott ember műanyag valósága. mettől meddig, mikor mit, honnan hova. a vélt szeretet hazug, szelíden ingó oszlopa.

az idő nyugalmat adott. nincs már mitől tartani. forró, párás lég. metsző, merev hideg. cselekvéssé nőtt, meg nem történt, zavart múlt. tükörbe nézni: a túlsó parton lassan bealkonyult.

BABITS-VERSPÁLYÁZAT

A Besztercei Borbála jellegével beküldött munka az Előretolt Helyőrség Babits-verspályázatán pénzjutalomban részesült. A szerző jelentkezzen szerkesztőségünk címén: Makszim Gorkij 6/A, 24000 Szabadka; vagy e-mailben: helyorseg@szla.org.rs

GION-SZÖVEGEK MAGYARORSZÁGI RENESZÁNSZA

Kurcz Ádám István

Újra elindult jeles írónk életművének kiadása

Gion Nándor (1941, Szenttamás – 2002, Szeged) vajdasági születésű magyar író életműve immár teljes fejezettel szerepel a magyarországi középiskolai irodalomtankönyvekben is. A legelterjedtebb 12.-es szöveggyűjteményben a legtöbb prózai szöveg az *Ezen az oldalon* című kötetből származik; az utóbbi években viszont sem a tanárok, sem a diákok nem tudtak teljes terjedelmükben hozzáférni a Gion-művekhez, mivel könyvesbolti forgalomban már nem voltak kaphatók.

Az elsőként közreadandó kötet a nyár végén jelenik meg *Ezen az oldalon* címmel a Magyar Napló Kiadó *Rádiusz Könyvek* című, nemrég indult sorozatában. A könyvben lévő művek méltón reprezentálják József Attila-díjas írónk regényirodalmát és novellisztikáját, az „ifjúsági” és a „felnőtt” irodalom körébe sorolt darabjait is; és mivel a művek nagyon sok szinten értelmezhetők, minden korosztálynak tartogatnak valamit. A könyv az 1971-es *Ezen az oldalon* című kötet írásai mellett tartalmazza az 1985-ös *Az anygali vigasság* és az 1996-os *Mint a felszabadítók* című kötet novellafüzereit, valamint az ezredfordulón írott „pesti” novellák egyik ciklusát: a festőművész történeteit – utóbbiakat *Maradjon a galamb* címmel. Gion novellafüzerei olvashatók regényekként is, az egyes fejezetek viszont legtöbbször önálló novellákként is megállják helyüket, így iskolai elemzésre különösen is alkalmasak.

A kötetben lévő művek nagyjából az író egész életét és pályáját, sőt a 20. század közepétől a 2000-es évek elejéig a közép-európai történelem ívét is leírják: a történetek az 1940-es évekbeli hagyományörző délvidéki falusi környezetből indulnak, és az ezredforduló „multikulti” Budapestjére érkeznek meg. Végigkísérik a második világháború végének nyomorúságát, a kiépülő, majd ereje teljében lévő szocializmust, annak válságát és végnapjait; a rendszerváltozás korát és a kapitalizmus elérkezését, illetve ezek számos vonatkozását. Az ironikusan fordultatos írásokban nyíltan vagy utalások formájában – ahogy az adott mű megírásának korában éppen lehetséges volt – többek között a „felszabadítóknak” címkézett megszállókról, az 1944–45-ös atrocitásokról, a kitelepítésekről, az államosításról, az 1956-os forradalomról, a szocialista hétköznapiakban a belső autonómiaért vívott küzdelemről, a Jugoszlávia felbomlását kísérő polgárháborúról, a határok megnyitására, valamint a balkáni és a nyugati városi életről – bennük az alvilág működéséről, illetve a

liberális kapitalista társadalom visszasságairól – is olvassunk. Az ismeretes történelmi-társadalmi folyamatok azonban sosem válnak az írások fő témájává, „csupán” fontos hátterek maradnak, amelyek előterében mint természetes, de nem könnyű közegben az egyetlen erkölcsös lény – aki ráadásul a Kárpát-medencében, gyakran kisebbségben élő magyar ember – a maga egyedi, megismételhetetlen és Gion remek stílusa által is „megemelt” történeteit éli, közben pedig fontos kérdésekkel néz szembe, így sokszor identitás- és értékvalasztás előtt áll.

A kötet filológiai érdekessége, hogy *Az anygali vigasság* és a *Mint a felszabadítók* című sorozat itt jelenik meg először az adott ciklusba tartozó összes írással „teljes műként”, a *Maradjon a galamb* címmel összeállított sorozat pedig önálló ciklusként – ezekre korábban történelmi-politikai és irodalomszociológiai okokból, illetve az író korai halála miatt nem kerülhetett sor. Hiszen például amikor *Az anygali vigasság* készült, az író éppen az építkező Újvidéki Színház igazgatója volt, így a kötet, mint Gion nyilatkozta: „azért lett olyan vékony, mert az első és az utolsó elbeszélést nem érkeztem megírni”. Az olvasók is hiányolhatták a keretfejezeteket, mert a narrátor – kezdésként – nem utalt a beszéd-szituációra, a végén pedig nem búcsúzott el az első fejezetben megszólított hallgatójától. Az író bokros teendői, időhiánya nem lehet magyarázat az 1985-ös kötet csonkaságára. A még az író életében, de a kötet megjelenése után folyóiratban közölt fejezetek azért nem kerültek a könyvbe (és valószínűleg el sem készültek akkorra), mert közreadásuk nem volt „célszerű”. A történetek a megjelenés idején érzékenynek számító politikai-történelmi húrokat pengettek: kommunista potentátok törvény felett állását, a svábok kitelepítését, magyar gyerekek lefasisztázását – továbbgondolva: egyes népek kollektív bűnösségét és így jogtalan bűnhődését – is érintik. Különleges irodalomtörténeti jelenség, hogy *Az anygali vigasság* a nyitó- és zárófejezetével kiegészítve nem magyar eredetiben, hanem Horváth Futó Hargita és Pásztor Kicsi Mária szerkesztésében, Bencsik Tímea és mások szerb fordításában *Andeosko veselje* címmel 2016-ban jelent meg először „teljes regényként” – ezt követi a mostani kiadás is.

A nyitódarabként helyét végre magyar kiadásban is megtalálta *Izidor* című novella, pontosabban immár regényfejezet felütésében olvassuk annak a kocsmái helyszínnek, beszéd-

helyzetnek és annak a „menyétképű” beszédpartnernek a leírását, amelyek, illetve aki az egész regényt végigkíséri(k). – Az „új” zárófejezetnek pedig már az író által adott címe – *„Egy regény vége”* – is magáért beszél, ráadásul így kezdődik: „Tulajdonképpen már egy egész regényt elmeséltem önnek, uram, ... a regénynek akár egy szép címet is adhatnánk, mondjuk azt, hogy *Az anygali vigasság*”. A fejezet végén pedig a narrátor azt mondja, hogy „hát ez lenne a regény vége, uram”, és el is búcsúzik attól a „hegyesorrú, patkányszerű fickótól”, akit az első fejezetben „menyétképként” írt le, és akinek az egész regényt elmesélte. Az író ennél világosabban nem fejezhette volna ki, hogy egy majdani új kiadásban hová szánja ezeket az írásokat.

A kötetben a *Mint a felszabadítók* című novellafüzér-regény is új írással válik teljessé. Az 1996-ban ilyen címmel megjelent kötet kiadása után irodalmi lapban jelent meg a *Bogarászók* című írás *Egy filmnovella folytatása* alcímmel. Nos, a *Bogarászók* mindenben: narrációjában, szereplőiben és témájában is tökéletes, szerves folytatása a kötetbeli *A málnaszedő gyógyulása* című írásnak, amely pedig a kötet írásai között a leginkább „filmnovella”: olyannyira az, hogy a teljes forgatókönyv is elkészült belőle – a hagyatékából a közelmúltban előkerülve Gion többi drámai művével együtt immár szintén kiadás előtt áll.

A *Maradjon a galamb* címmel most közreadandó novellaciklus a fentieknél is nagyobb újdonságot ad: eddig még azokban a kötetekben sem szerepelt önálló ciklusként, amelyek pedig törekedtek Gion novelláinak ciklusokba rendezésére. A *Rosszul fizetett szakmák* az eddigi kötetekben tematikailag egészen más írások közé került – a hagyatékából, valamint napilap- és folyóiratközlésből előkerült *Maradjon a galamb*, illetve a *Margitka gondja* című novella pedig még egyáltalán nem jelent meg kötetben.

A kiadó reméli, hogy a most közreadandó írások az életmű minden szeletéből megmutatnak valamit, és felkeltik az olvasó érdeklődését mágikus realista írónk életművének további, kapcsolódó részei iránt is. Kapcsolódásokból pedig nincs hiány, hiszen Gion Nándor életművének darabjai szerves egészeget alkotnak:

Gion talán legjelentősebb műve a *Latroknak is játszott* című regénytetralógia. A nagyszabású regénysorozat a bácskai szülőföld, közelebről a szülőváros: Szenttamás világának eposzi teljességű megörökítője. A mostani kötetnyitó *Ezen az*

Fotó: Dormán László

oldalon pedig a tetralógia előmunkálataként is értelmezhető, hiszen korábbi, más témájú írásai után – Gion saját szavait idézve – ebben „már teljességgel bejött Szenttamás, az igazi és az enyém”.

A kötet második regényét, *Az anygali vigasság*ot sok szál fűzi az elsőhöz, az *Ezen az oldalon*hoz: több szereplő azonos, és a helyszín: az U alakú faluszéli utca – az *Ezen az oldalon*ban „Keglovics” utca – is biztosítja az átkötést. Még fontosabb az életmű más részeihez való kapcsolódás: Gion ifjúsági regényei is tetralógiát alkotnak, amelyben az egyes kötetek az évszakok rendjét követik: *A kárókatona még nem jöttek vissza* a nyár, a *Sortűz egy fekete bivalyért* az ősz, a kötetben közreadandó *Az anygali vigasság* a tél, a *Zongora a fehér kastélyból* pedig a tavasz regénye.

A *Mint a felszabadítóknak* is vannak kapcsolódási pontjai a bácskai falusi környezethez: vannak kimondottan szenttamási emlékekből építkező részei is, de a történetek az író e kötetbeli mesefája – egy valóban élt asztalosmester: „Józsi bácsi” – emlékeit, illetve Gion Nándor saját élete eseményeit követve nagyjából már kimutatnak a Vajdaság, sőt Jugoszlávia több települése – majd Magyarország, Budapest felé. A regény kapcsolata az életmű többi darabjához igen sokrétű. Az egyik fejezetben említésként kerül elő az író előző kötetének, az *Izsák-hár* című regénynek a témája,

sőt a megjelent mű egy példánya még az asztalra is kikerül. A *Mint a felszabadítók* története, témái többségükben pedig ugyanattól az asztalosmestertől származnak, akitől az előző előtti regény, a *Börtönről álmodom mostanában* alaptörténete is. A *Mint a felszabadítóknak* újonnan felvetett témák sem maradnak lezáratlanok: azok majd a *Maradjon a galamb* című ciklus, valamint több olyan darab, köztük korábbi írások felé is nyitnak, amelyek egyik főszereplője Gion prózaszereplővé tett alteregója, a sokszor „M. Holló János” néven megjelenő író.

Végezetül a festőművész története az asztalosmester történeteivel és a többi pesti novellával is szoros kapcsolatot mutatnak. Ezek az írások már mind Gion Magyarországra települése után születtek, bennük a Budapesten megélt valóságot is éppoly sajátosan görbe tükörben látjuk, mint a korábbi írásokban a vajdaságot; és Gion ideát is olyan élő és nagyjából maig aktuális témákat emelt az irodalomba – a Diákszigettől az amerikai gyorséttermeken és a lakásmaffián át a származásuk vagy „hajlamaik miatt hátrányosan megkülönböztetettek” problémáig –, mint rajta kívül talán senki.

...és most még csak a prózai művek kötetéről beszélünk, holott gőzerővel készül és még idén megjelenik Gion drámai műveinek kötet is. Arról a munkálatról majd az *Előretolt Helyőrség* következő számában írunk.

SZERELEM A NAGY ÁRVÍZ IDEJÉN

Laták C. István

A férfi egy mulató teraszán pillantotta meg először a lányt. Három barátnőjével ült együtt, s olyan felszabadult nevetés hallatszott az asztaluktól, hogy nem lehetett nem észrevenni őket. Kacaja szívből jött, fiatalosan gyönyörű arca ártatlan örömet és határtalan életvidámságot árasztott, amely szinte tökéletesen illett törékeny, de tökéletes testéhez, csitri benyomását keltő egész lényéhez. A férfit első pillantásra megigézte. Nem is vett tudomást a már ott mulatozó ismerőseiről, hanem a lányokhoz legközelebbi szabad asztalhoz ült. Megbabonázva bámulta az ifjú teremtményt. Még azt sem hallotta, hogy a pincér szólított, s csak a harmadik kérdésre rendelt egy feketét, pedig egyébként nem is kávézott. Egyszerűen nem bírta levenni róla a tekintetét, mintha az hipnotizálta volna őt, pedig egész este rá sem pillantott. Csak akkor eszmélt fel, amikor a barátnők légiesség mozdulattal felkeltek az asztaltól, s kacagva elhagyták a szórakozóhelyet. A kávé már rég nem gőzölgött. Legalább annyira dermedt volt, mint maga a megrendelője, aki még a kávé mellé felszolgált vízbe sem kortyolt bele.

A férfinak egy régi bérházban volt első emeleti lakása. Valaha gazdag tulajdonosa volt az épületnek, de halála után szétarabolták a gyönyörű és tágas szobákat, s buta beosztású, kisebb lakások-

ra osztották fel őket. Az egyik ilyen vette meg, de csak azért, mert a város szívében helyezkedett el, ablakkal a folyó felé, s kedvenc karosszékéből a város fényeit nézhetné. Egész éjjel ebben üldögélt, mert nem tudta kivenni fejéből a csodálatos tüneményt, s másnap visszament a mulatóba, hátha ott találja a vidám társaságot.

Nem voltak ott. Sem másnap, sem pedig a következő este, de a férfit immár ellenállhatatlan vágy fűtötte, hogy újra láthassa őt. Vagy tíz napot bolyongott az éjszakában, amikor már teljesen reményvesztetten betért egy szórakozóhelyre, s annak kis pódiumán újra megpillantotta. A négy lány valami vidám zenés számot adott elő, a közönség ünnepelte őket, de a férfi ebből nem sokat észlelt, mert megigézve csak őt nézte. Amikor ismét leültek, azonnal odasietett a legközelebbi asztalhoz, s nem bírta levenni szemét a csitiről, aki immár kacér tekintettel jelezte, hogy észrevette őt. A férfi a mennyeiben érezte magát.

Két hétig minden este végignézte a könnyed kis műsort, s a lány immár minden este vidáman rámosolygott. Ő tudta, amit a férfi nem: a lányok abban az épületben vettek ki egy lakást, ahol ő lakott, s az ablakból látták, amikor munkába siet. A lépcsőházban nem

láthatták egymást, mert csak sötétedés után hagyták el a szállásukat, kicsit korábban, mint ahogy a férfi indult volna esténként.

Éjjeli pillangók voltak. Két hét után ő is megtudta, hogy városról városra, férfiről férfiről szállnak, de valahogy nem érdekelte a dolog, mert ilyen csodálatos tüneményt még nem látott. Minden este ott ült a mulatóban, a lány továbbra is rámosolygott. Ez elég is volt neki. Harmadik héten ki kellett mennie a toalettre. Az illemhely egy sötét pincéhelyiségben volt. A gyéren megvilágított folyosó közepén egyszerűen csak a lány állt előtte. Sokáig nézték egymást, aztán a lány szinte észrevétlenül a közelében termett. Gyengéden megcsókolta, majd ugyanolyan észrevétlenül elsuhant mellette. Percekig állt ott a félhomályban. Amikor felért, a lánynak már hűlt helye volt. Nem találta sem aznap este, de napokig azután sem, pedig szinte minden helyet végigjárt a városban.

Az áradás napokon belül megérkezett. Szilajul sodort végig a városban, a víz még az első emeleti lakásokba is behatolt. Úsztak a bútorok, de a férfit nem nagyon érdekelte. Egy kis bőröndbe becsomagolta a legfontosabb dolgait, s a házmesterre hagyta a kulcsait. Úgy érezte, nem köti már semmi a lakáshoz, de a városhoz sem...

Csak évekkel később tért vissza. Az épület még magán viselte az árvíz nyomaival, de szerette volna megnézni, mi maradt meg a tárgyaiból, habár különösebben már semmire sem tartott igényt. A kapuba érve megdermedtek a lábai. A lány jött vele szemben, két férfi és egy másik nő társaságában. Bőrönd volt náluk, az évek alatt vidámságuk nem hagyott alább, s amikor pillantásuk találkozott, a lány szeretetteljesen rámosolygott. Szinte semmit sem változott. Kamaszosan tökéletes alakja volt, s csak néhány apró szarkaláb mutatta szeme sarkában, hogy azért egy kissé megviselte az éjjeli élet. Elsuhant mellette, a férfi pedig döbbenetben állt a folyosón. Egy pillanatra mégis úgy érezte, nincs egyedül: ott állt mögötte, gyengéden átkarolta, de csókja ezúttal sokkal hosszabb volt, mint évekkel azelőtt. Nem szólt semmit, s a macskakövek felett súlytalanul elsuhant.

Zokogni kezdett. Fájdalmasan felüvöltött, s az üvöltésbe beleremegett a mély folyosó. Tudta, hogy utoljára látta őt. A valamelyest rendbe rakott lakásában beleült az egykor kedvenc karosszékébe, s a város fényeit bámulta. Még azt sem hallotta meg, amikor betoppant hozzá egykori jó cimborája, a néhai háztulajdonos fia, aki a tiszteletére még zakót is öltött, amely az áradás emlékét idézte, mert egy kicsit összemert és gyűrött volt...

könyv

CSÁTH NAPLÓJA SZERBÜL

Sanja Vasić

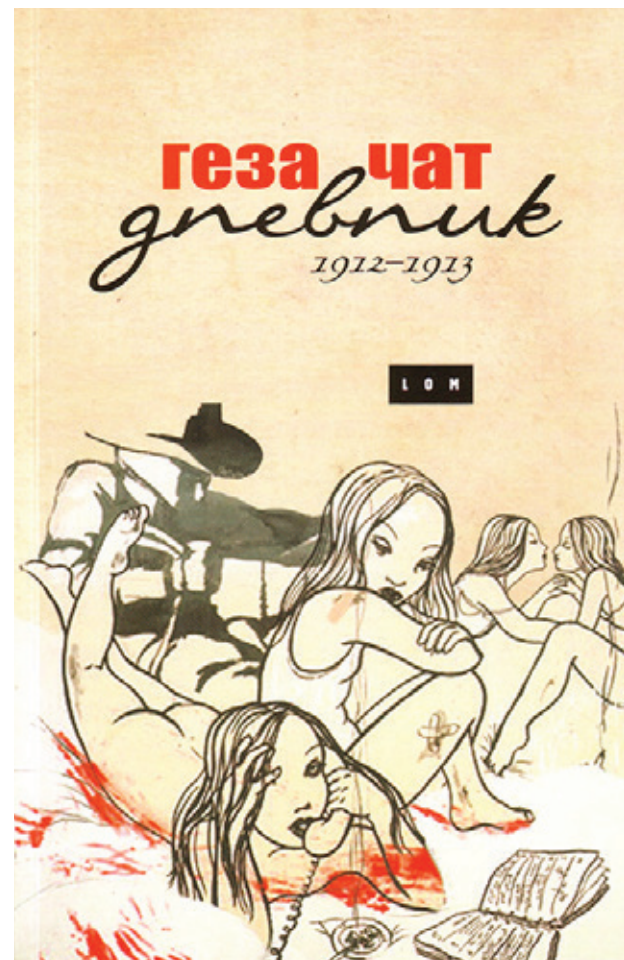
Csáth Géza: Napló 1912-1913, LOM, Belgrád, 2015; Fordította: Sava Babić

A kötet három részre tagolódik: Feljegyzések az 1912. évi nyárról, Napló és Jegyzetek D.-nek. Akár egy háromfelvonásos drámaként is tekinthetünk rá, amely végköveti egy művelt fiatalember bensőséges gondolatait a két évszázad fordulóján, aki a dualizmus korában cseperedett fel, majd életét a kábítószer-fogyasztás pecsételi meg, amely elborítja agyát, erőszakba és örületbe, majd halálba kergeti.

A Napló első részében nyomon követhetjük egy tehetséges író, zenész és odaadó orvos életét, aki nyárára gyógyfürdőben kap állást, ahová Kosztolányi Dezsővel érkezik. A megérkezés napjai után, amikor is szorgosan felszerelte a rendelőjét, orvosi teendőivel, feladataival, valamint állandó pácienseivel ismerkedett, egy olyan időszak következik, amelyet a feslett paráználkodás lengi be, megszakítva az időnkénti bűnbánattal és Olga látogatásával, valamint a lány fürdőbeli kiruccanásával. Ebben az időszakban alkalmanként már Pantopont szed. A fürdő Casanovájaként 1912 nyarán a nők leírásával foglalkozik, akiken megakadt a szeme, vagy akik épp a társaságát keresték, időnként betekintést adva a páciensek egészségügyi állapotába, akiket gyógyított, elemezve szociális összefüggésrendszerét és kapcsolatait az őt körülvevő fürdőnek és vendégeinek. A író szeme előtt nem marad észrevétlen egyetlen apró részlete sem a női testnek, sem szokásaik, sem jellemeik. Eláraszt a női test minden részletével, amellyel csak kapcsolatba lépett, legyen az ellenállhatatlanul vonzó vagy visszataszító. Észrevehető, hogy csak Olga barátnőjén/jegyesén nem talál testi hibát, vagy ha talál is, azok kedvesek számára, és csak ez a nő képes a teljes, többszörös élvezetet megadni neki. Az élvezetek halmozásával telített nyár a végéhez közeledik, de közeleg az ősz is a Naplóban. Ekkor ismeri be: amikor először jelezte neki a kollégája, hogy észlelte nála a tuberkulózis első tüneteit, akkor vette be az első adagot. Ez volt az a betegség, amelyet a tudatalattijával észlelt, majd állandóan maga körül érzett, és ez üldözte a sorsa beteljesedése felé.

A könyv második részét egyszerűen csak Naplónak nevezi, története a gyógyfürdő utáni időszakban zajlik 1912 őszén és 1913 telén. A játékos nyár ellenpontjaként jön az elnehezült életész ideje, és lassan közelegni látszik a tél, az értelem halála. Sort sorra ró a Naplóban a rendszeresen vezetett adagolásleírással, a kábítószernek a szervezetre gyakorolt hatásáról. A szándék fennáll, hogy tiszta életet folytasson, megszabadulva a szertől való függőségtől, de a részletesen kidolgozott morfiomadagolás-csökkentő tervek ellenére sem tartja teljesen tiszteletben saját elképzelését. Szenvedélybetegsége kezd elszínezni a jegyesével való viszonyát is. Pillanatokra úgy tűnik neki, hogy Olga elhidegül tőle, távolságtartóvá válik, majd belátja tévedését. Tudja, hogy az ópium és a nő zavarja meg az értelmét, sőt barátai is szenvednek függősége miatt. Egy pillanatra sem érzi a leszokást lehetetlennek, a számos sikertelen kísérlet sem tántorítja el. Sorjáznak a részletes életviteli tervek, amelyekben a tökélyig szervezi hétköznapi dolgait, de az elképzelések csak meddő tintakoptatásként maradnak meg a lapokon.

A Napló utolsó bejegyzése 1913. március 12-ére datálódik, a tavasz kezdete előtti időszakra, de ahogyan látni fogjuk a harmadik, legrövidebb részben, amelyet Jegyzetek D.-nek címmel jegyez a könyv, a tavasz soha nem jön el, helyette a hideg tél veszi át az uralmat. A Napló első és második részével szemben, ahol egy optimista, vidám személy jegyzeteit olvashatjuk, aki időnként kábítószert használ, máskor depressziós és eltévelyedett, azt látjuk, hogy kitörhetetlenül magához láncolta a szenvedélybetegség, és nincs remény, sem szándék a szertől való szabadulásra. Szívét és agyát az örök jég borította be, és a csipetnyi realitás tartósan összekuszálódott. Most már esélye sincs, hogy megérje azt a szép kort, amelyet Pista bácsinak sikerült, aki megőrizte férfiúi erejét, és hogy sikeres, teljes életet éljen. Az agyát elárasztják kedvese hűtlenségének rémképei, immár több fronton. Még gyermeke születése sem tudja lenyugtatni,

aki az új tavasz reményét öntené belé, mert meggyőződése, hogy a gyermek is Olga hűtlenségének bizonyítéka. Élete félrecsúszásával jegyzeteiben a felelősséget teljességében a feleségére hárítja, és nem az ópiumra. Olga iránt érzett szerelme és ezzel együtt élete lángja is kialszik.

Fordította: Juhász Attila

A POKOLBA(N) TÖRÖK ZOLIVAL

részlet

[a nyomozás]

B. J. bizonyult a legalaposabb és leglelkiismeretesebb kollégámnak, ezért aznap reggel, amikor eltűntem, őt hívtam fel legelőször. Mondtam neki két mondatot, aztán meg kellett szakítanom a vonalat, a zokogástól elcsuklott a hangom, nem tudtam tovább beszélni. Érezte, nagy bajban lehetek, ezért fogta magát, autóba ült, és visszament a tett helyszínére. A faluban látszólag minden rendben volt, az emberek másnaposan vakarászták a seggüket, és közben engem szidtak. J. kínjában feljelentést tett a rendőrségen, de mivel hullát nem találtak, a hatóság nem volt hajlandó foglalkozni az ügygel, hiába toporzékolt, és mutogatott papírokat J., mivel még nem telt el huszonegy óra az utolsó életjelem óta, eltűnt személyként sem vehettek nyilvántartásba. Dühében, hogy nem tehet semmit, fogta magát, hazament, és a kéziratot kezdte el olvasgatni.

Elofvasta egyszer, kétszer, százszor, hátha talál valami nyomot, de a szövegben annyira homályos és kusza volt minden, hogy minél tovább olvasta, annál elveszettebbnek érezte magát a történetben. Ez teljesen megbolondult, gondolta, de már annyira fáradt volt, hogy nem bírta tovább, lebukott a feje a papírra. Késő éjjel riadt fel, lázálmodok gyötörték, és mivel nem tudott visszaaludni, ismét a kezébe vette a szöveget. Olvasta, olvasta, olvasta, de nem értette. Azt viszont tudta, milyen fontos volt számomra, hogy az utolsó vessző, utolsó pont is a helyére kerüljön, ezért bosszúságában korrigálni kezdte az oldalakat. Maga is meglepődött, hogy nem talál hibákat. Ismerte a szövegeim, tudta, amellet, hogy kissé diszlexiás vagyok, a helyesírást sem ismerem pontosan, most viszont nem talált egyetlen elírást sem, ezért arra kezdett gyanakodni, talán nem is én írtam a sorokat. Már majdnem elbóbiskolt újra, amikor mégis talált egy bűnjelet: a téves ember helyett egy helyen téves ember szerepelt. Izgalmában, mint valami görög filozófus, ordítozni kezdett, amivel az egész szomszédságot felébresztette: A kurva életbe, kiabálta, már megint jól kibaszta velünk, Gábor!

*

Én láttam Zolit utoljára. De ezt nem mondhattam el senkinek, mert akkor menthetetlenül rám terelődik a gyanú, nekem pedig nagyon észnél kellett

lennem azokban a napokban. Egyik hülyeséget csináltam a másik után, éreztem, hogy úrrá lesz rajtam az örület, lépésről lépésre, fokozatosan vesztettem el a fonalat, és kerültem bele abba a vég nélküli spirálba, amiből nem mindig van kimenet.

*

Rohangált ide-oda, egyik embertől a másikig, mindenkivel szeretni akart, mindenkivel megölelt, aki az útjába akadt, olyan eksztázisban csillogtak a szemei, hogy attól félttem, ott, előttem fog szétégni az agya, sülnék ki az idegpályák közötti biztosítékok, de semmit nem tehettem, hogy leállítsam, mert ha egy szót is szólok, csak tovább öntöm az olajat a tűzre. Sajnáltam szegényt, majd megszakadt közben az én szívem is, tudtam, milyen kínokat élhet át, de ez az ő ügye volt, neki kellett volna minél előbb egyenesbe jönnie magával. Délután még megmutatta a biciklijét, amit odaláncolt a kerítéshez, de később már azzal sem törődött, egy méterrel a föld fölött lebegett, sejtettem, ennek nem lehet jó vége, de nem avatkozhattam közbe semmiféleképp. Át kell lépnünk a határainkat, hogy megtudjuk, hol is vannak azok pontosan.

*

Biztos vannak még nyomok, gondolta, valahol elrejtettem őket a szövegben, ha már a valóságban nem maradt utánam semmilyen árulkodó jel. Valami nem hagyta nyugodni, ezért ismét vissza kellett kocsikáznia a kis faluba. Már nyoma sem volt a napokkal azelőtti felfordulásnak, visszarázódott minden a normalitásba, a kis folyó bűzétől hirtelen hányingere támadt, ökrödött is a kocsival mellette. Pont ott állt meg, ahol a bicikli volt kikötve,

*

B. J. február 13-án született, és pont száz évvel ezelőtt halt meg, mint ahogy ez a mostani eset történt. Addigra már teljesen elvesztette a józan esztét, nem tudta, hol vannak a határok, a szerb csendőrök lötték fejbe, miután szétmorzsolta a szájában a méregfiolát. Talán így volt a legjobb mindenkinek, vigyázni kell a határokkal, ha átlépted őket, nem biz-

tos, hogy ép bőrrel visszatérhetsz.

*

B. J. 2020. október 6-án látogatott el hozzám, egy régi festményét hozta el ajándékba. Elmondhatatlanul nagy megtiszteltetés volt ez számomra, s mivel tudtam a jöveteletről, igyekeztem minél jobban felkészülni a munkásságából, megnéztem a róla szóló könyveket, átlapoztam a lexikonokat, s mivel valamit gyanúsnak találtam, a Wikipédiára is felmentem. Jé, küldtem e-mailt a feleségének, J.-nek születésnapja van, pont kilencven lesz a napokban. Lehet, írta vissza a felesége, de ezt mi nem tudhatjuk pontosan.

*

J. nem tudott aludni, ezért másnap reggel visszament Újvidékre. Annak ellenére, hogy már régen elkezdődött a munkaidő, senki nem volt az irodákban, ezért nyugodtan kotorászhatott az íróasztalom fiókjában. Akkor döbbsent rá arra, amit egyébként már tudott is, csak az értelmét nem sejtette sohasem: két identitásom volt, két állampolgárságom, két személyi igazolványom, két vezetői engedélyem, két lakcímkártyám, vagyis évek óta készülhettem az eltűnésemre, nem az irodalmi karrierem miatt volt szükségem a két identitásra, ahogy addig gondolta, nem a nemzeti büszkeség miatt kellett a kettős állampolgárság, hanem lehetőség volt mindez arra, hogy egyszer majd nyom nélkül eltűnhessek az egyik életéből.

*

B. J., a papköltő egy vastag paksamétéval jelent meg aznap éjjel. Ezt mind meg kell jelentetned, mondta, nincs

Aaron Blumm

mese, egy betűt sem változtathatsz rajta. A közös barátnőnk jutott eszembe, meg az, hogy nincsenek véletlenek. Miért pont hozzám jött, gondoltam, és miért pont úgy hívják a barátnőjét? Megint kezdett összefüggni minden mindennel, kezdett újra megzavarodni az agyam. Végre jó helyen vagy, mondta J., semmin ne idegeskedj, most már minden rendben lesz. Arra gondoltam, milyen könnyen alliterál az élet mindenre, a bejáratnál elég volt csak annyit mondanom, hogy a kóbor kutyák kirágták a külsőt, és bármilyen furcsán hangzott is, ez elfogadható magyarázat lett mindenre.

*

B. J. egyik utolsó útja hozzám vezetett. Tévedésből küldtük ki neki az előfizetési felhívást a folyóiratra, amelynek éveken, sőt évtizedeken át meghatározó személyisége volt, szinte nem jelenhetett/jelent meg semmi, amiről ő nem tudott. Remegett, alig állt a lábán, le kellett volna ültetnem, de hiába marasztaltam, menni akart. Orvost kellene hívnom, gondoltam, azonnal el kellene kezdeni valami radikális terápiát, akkor még lenne esély a túlélésre, eszembe jutottak az órák, amiket ő tartott, a könyvek, amiket ő adott a kezembe. Nem az én dolgom ez, gondoltam, van családja, vannak barátai, nem nekem kell megoldanom a helyzetet. Nekem kellett volna: miután elment, döbbsentem rá, hogy már sem családja, sem barátai nem voltak akkor.

*

B. J. megnyitotta a fészbuk-oldalam, és értelmet nyert számára minden: B. J. képét 2018. november 19-én tettem fel az oldalamra, nyolc hónappal az események kezdete előtt, a B. nyomozóról szóló könyvet pedig 2015. március 5-én kapta tőlem a születésnapjára, a fejében tehát már akkor eldőlt minden, létezett a terv, akár egy előre bejelentett gyilkosság, s ő valójában nem krónikát olvas, hanem jegyzeteket egy elvetemült gyilkos naplójából. Visszament a profilomra, ellenőrizni akart még valamit, de megdöbbenve látta, hogy egymás után tűnnek el az oldalról az adatok, a képek, a bejegyzések. Ő láthatta őket utoljára, törlődött lassan minden, a szeme előtt szüntem meg létezni a virtualitásban, s maradt végül utánam csak egy festmény, s alatta a felirat: Nem az idő halad: mi változunk.

kiállítás

HAGYATÉK

Az Arany Jánosról szóló irodalmi kiállítás háttértörténete

Évekkel ezelőtt egy vonatút alkalmával, amikor egy budapesti muzeológiai továbbképzésről tartottam hazafelé, tele volt a fejem az ott tapasztaltakkal, tanultakkal, arra lettem figyelmes, hogy a velem szemben ülő két fiatal a Múzeumok Éjszakájáról, múzeumról, gyűjteményekről beszélget. Egy ideig csak hallgattam őket, mérgelődtem magamban, hogy nincs szerencsém, nem tudok kapcsolódni, pihenni. Megint a múzeum a téma. Közben a nagy fülelésben kiderült számomra, hogy az utastársaim Nagykőrösön dolgoznak muzeológusként. Egy irodalmi muzeológiával foglalkozóknak, mint én, főnyeremény, ha beszélgethet a nagykőrösiek büszkeségéről, a gyűjteményükben szereplő Arany János-hagyaték-ról. Így végre megszólaltam, és felfedtem azt, hogy jómagam is muzeológus vagyok, majd kíváncsian hallgattam őket az Arany-kéziratokról, -műtárgyakról, -kiállításukról, az intézményük tetőproblémájáról. Az volt az érzésem a beszélgetés végén, kicsi az esélye, hogy valamikor is ezekhez a kéziratokhoz, relikviákhoz közel férkőzhetek, kutassam őket, vagy akár kiállításuként gondoljak rájuk vajdasági muzeológusként. El is ástam magamban mélyen ezt a témát, elfeledtem, aztán az élet megmutatta, sohase gondolkozzak így. Nagyobb bizodalom legyen.

2017-ben, Arany János születésének 200. évfordulóján, egy gyulai utazás alkalmával, amikor már eldöntöttük, felkeressük a közelben lévő Nagyszalontát is, Arany János szülőhelyét, belebotlottunk az éppen Gyulán állomásozó Arany János 200 elnevezésű buszba, a Petőfi Irodalmi Múzeum (a továbbiakban PIM) remek kezdeményezésébe. Ők ugyanis „házhoz viszik” az aktuális Arany János-kiállításuk vándoroltatható, ismeretterjesztő verzióját. Átböngészünk a busznyi műtárgyat, játékot, multimediális felületet, ezután Nagyszalontán felkerestük a Csonka tornyot, amely az Arany János életéről, munkásságáról szóló kiállítást, a Nagyszalontán őrzött műtárgyakat mutatja be három szinten. Akkor még nem is tudtuk, hamarosan teljesen felújul az épület és a kiállítás is. A toronytól nem messze található az a helyszín, ahol a költő egykori „bogárhátú” szülőháza állott, az épület viszont még Arany életében megsemmisült, így helyette egy újabb házban fogadják az érdeklődőket. A következő állomásunk a Debreceni Református Kollégium, Arany János diákéveinek helyszíne volt, majd a nagy hőségben Budapestnek vettük az irányt: a PIM-ben nyílt Ónarckép álarckokban című kiállítás megtekintése várt ránk, ahol a kedvencünk a 3D-ben megnevezhető Arany-életánimáció lett.

Ezután kaptuk meglepetésszerűen az ajánlatot a Petőfi Irodalmi Múzeumtól: hozzuk el Topolyára a múzeumba az Arany János-vándorkiállításukat, a „Jártam a jelenben, éltem a jövőben” címűt, amelyet Szilágyi Judit muzeológus készített, és hét igényes fainstalláció ismerteti az életutat fényképekkel, grafikákkal. Ekkor jött az ötlet, hogy – mivel a múzeum földszintje, ahol a kiállítás állni fog, hét teremből áll – mindegyik teremben helyezünk el egy-egy installációt, és az installáció szereplő téma adja meg a szoba tematikáját, ez alapján indítsunk kutatást: vajdasági és magyarországi közgyűjteményekben lévő Arany-műtárgyakkal,

-kéziratokkal, -könyvekkel tegyük szeretőgazóbbá, érzékletesebbé a kiállítást. Az ötlet további része az volt, hogy mindegyik térben multimediálisan is bemutassuk a témát: filmmel, játékkal, videóval, animációval. Filmes cégek több esetben készítettek már animációt Arany János balladáiról. Őket nyertük meg a kiállítás-hoz: a Sinkovits Imre által elmondott, Gémes József rendezte A walesi bárdok című animációt a Kecskemétfilm jóvoltából, valamint az életbenmaradnak.hu projekt által megvalósított, Csordás Dániel készítette képregényt szintén A walesi bárdokról és a képregényből készült animációt, melyen Kálloy Molnár Péter színész mond verset. Kedvezve a gyermekeknek, a Petőfi Sándor Arany Lacinak című verséről készült rajzfilm vetítéséhez is megszereztük a jogokat a Cinemon stúdiójából. Így Szabó Gyula mély hangja is felcsendül az egyik teremben, hiszen úgy képzeljük el, lesz egy vagy két szoba, ahol mindezen tartalmak megjelennek, színes, nagy felületeken, és a gyermekek, fiatalok kedvenc helyszíne lesz a kiállítás.

Emellett kortárs vajdasági képzőművészek Arany János verse vagy balladája alapján készült illusztrációit, alkotásait vagy magáról a költőről készült műveit gyűjtöttük össze. Aranyról és családjáról készült korabeli fotókat nagyítottunk, azt a híressé vált fényképet is, amely az elmúlt években került a PIM gyűjteményébe, egy porcelán papírképet Ország Antal műterméből az Arany családról: Arany Jánosról, Ercsey Juliannáról, Arany Lászlóról, Arany Juliskáról és jövőbeli férjéről, Széll Kálmánról. Olyan híres képzőművészeti alkotásokról születtek reprodukciók, amelyek még Arany életében készültek a költőről, többek között Székely Bertalantól. A kiállítás címéül a Hagyatékot választottuk, hiszen ez egyben utalás egy Arany-versre, a Kárpát-medencét behálózó Arany-hagyatékokra és az azokat bemutató, egybefogó topolyai kiállítóhelyszínre is.

Megkerestük a Vajdasági Magyar Versmondók Egyesületét azzal, hogy a taroslyukban lévő Arany János-verseket, -balladákat, -újrairásokat mondják el kameránk előtt, így készültek el különböző helyszíneken azok a versvideók Molnár Krekity Olga, Hajvert Ákos, Szabó Rebeka és Vajda Noa Pálma előadásában, amely felvételek a kiállítás multimediális részét képezik, és egy-egy teremtematikát, illusztrációt, kéziratot oldanak fel.

Arany János dolgozószobája miniatűrben Lea Vidaković keze nyomán

A walesi bárdok képregényben, animáción, valamint Vass Szabolcs képzőművész alkotása

Kovács Frigyes színész a pályája elején bejárta az akkori Jugoszlávia magyarlakta területeit, valamint Magyarország három megyéjét Toldi című előadásával. Közel háromszázszor adta elő iskolákban, művelődési egyesületekben, plébániákon. Az előadás történetéről ő is mesélt Vanyúr Ákos kamerája előtt. A felvételt szintén beépítettük a kiállításba, több Toldi-kéziratmásolattal, eredeti első kiadású kötetel, valamint Penovác Endre alkotásával, mely Kovács Frigyes Toldi-előadásához készült, és ebből lett a színdarab plakátja a színész elmondása szerint. A Toldi-előadásból hangfelvétel is készült Kovács Frigyessel az Újvidéki Rádióban, ez is a film része lett.

Több kiállítóteret is betölt Nemes Fekete Edit kerámiaművész illusztrációsorozata: kollázsok, kerámiák, rakuk, amelyek 2017-ben jöttek létre. Az inspirációt a művészek egy-egy Arany-vers vagy -ballada adta. A közel húsz kiállított képzőművészeti alkotás aszerint kapta meg a helyét a kiállításban Szent Lilla képzőművész válogatásában, ahogyan azok az Arany-életútban megjelennek. Meglepetésünkre, a kollázsok színvilága remekül kiegészítette a már kitalált és létrehozott enteriőr-színeket. A finom, visszafogott színekkel Nemes Fekete Edit mesterien árnyalta és tükrözte az Arany János-i balladavilágot. Vučurević Angéla képzőművésznak is egy Arany-ballada, az Ágnes asszony adta az ihletet az installációjához, kiegészítve a teremben fellelhető nemes másolatú balladakéziratot.

Vastag Gázsó Hargita

A kiállítás készítésekor, a gyűjtés folyamán sikerült eljutnom a Magyar Irodalmi Emlékházak Egyesületének köszönhetően ismét Gyulára és Nagyszalontára, ahol az irodalmi muzeológusok, emlékházvezetők azért gyűltek össze, hogy megnézzék a nagyszalontai felújult Csonka tornyot és a benne újragondolt Arany János-kiállítást. Míg a költő újrendezett dolgozószobája előtt álltam, beszédbe elegyedtem Sidó Annával, a PIM muzeológusával, akivel a készülő Arany-kiállításunkról diskuráltunk. Ő a budapesti Arany-tárlatnak volt az egyik kurátora. Annának beugrott, hogy mivel ők most szedik szét a kiállításukat, miért ne adhatnák kölcsön Topolyának a nemes másolatokat. Aztán, mivel visszaemlékeztem a kiállításuk minden egyes elemére, zugarára, és beleéltem magam, mi mindent lehetne még kölcsönkérni, előálltam a listámmal: kérjük szépen a nemes másolatok mellett a 3D-s animációt, a Vecsei H. Miklós-versmondásokat... Így a PIM-től nemcsak a vándorkiállításuk fainstallációit kaptuk kölcsön, hanem az Arany János munkásságáról, életéről szóló animációt is, amely nemcsak a fontosabb átlomásokról tudósít, hanem azokat nemzetközi kortörténeti kontextusba is elhelyezi. Éppen azt, amelyet korábban még Budapesten néztünk 3D-s szemüveggel. Ki gondolta volna akkor, hogy nálunk is megvalósulhat, igaz, 2D-ben. Az animációnak egy egész teret szenteltünk, amelyet korabeli nyári moziként rendeztünk be, kerti padokkal, eredeti régi topolyai kandeláberrel. A nemes másolatokat pedig, azaz Arany János kézíratait, könyveit, dokumentumait, az eredetivel teljesen megegyező másolatokban adták át a kiállításunknak. A nemes másolatokat az intézményünk papír- és könyvrestaurátorra készítette. Így arra is választ kapnak a látogatóink tárlatvezetéskor, hogyan kell megővni a kéziratokat, hogyan kell azokat kiállítani egy több hónapos kiállításra, mikor kell az eredeti helyett nemes másolatot elhelyezni a tárlókban, egyáltalán, hogyan készülnek ezek a dokumentumok.

Amikor idén mindezen anyagért utaztunk Budapestre, megálltunk Nagykőrösön megnézni az Arany-kiállításukat, mivel hallottam, hogy megújult. Valóban, egy teljesen felújított épület és kiállítás várt ránk, sok Arany-relikviával, tudnivalóval nemcsak a költőről, hanem váro-

kiállítás

sukról is. Meglepetésünkre, összefutottunk az egyik nagykőrösi muzeológussal, Oláh Róberttel, az egykori vonatkozó beszélgetőtársammal, aki örömmel mesélt a pályázatukból sikeresen megvalósított projektumokról. Magamban örömmel nyugtáztam, hogy a pár évvel ezelőtt emlegetett tetőproblémájuk is megoldódott.

Ami számomra a kutatómunka folyamán a legérdekesebbé vált, az Arany János és Jovan Jovanović Zmaj levélváltása. Zmaj lefordította magyar nyelvre levelét egyik barátjával, majd újraírta magyarul dr. Jovanović János aláírással. A válasz hamarosan meg is érkezett az idősödő, betegeskedő Aranytól. A betűi már nehezen gördültek a papíron, látása megromlott. Röviden, sellősen fogalmazott, mellőzve minden sallangot. Küldött magáról egy fotót is Arany a Zmaj fordította kötethez. Zmaj 1877-es levelét az MTA gyűjteményéből, valamint az Arany-választ a Szerb Matica kollekciónak nemcsak kiállítani szerettük volna nemes másolat formájában, hanem a látogatók előtt meg is idézni vizuálisan a levélváltást. Így a vajdasági magyar színészalettát átnézve és hasonlóságot keresve, Pálfi Ervint választottuk Arany János, míg Hajdú Tamást Zmaj szerepére. A kettejük produkciója, az Amigohvisuals által létrehozott kisfilm, megidézi a kort, a levélváltás milyenségét, a levelek tartalmát két nyelven. Az Arany-Zmaj-terem központi eleme a film, amely térben a kéziratok, könyvek, festményreprodukciók is Arany szerb irodalmi recepciójára, valamint a vajdasági Arany-kultuszra utalnak. Heineremann Péter könyvtáros jóvoltából a Szerb Matica Könyvtárból kölcsönözhetjük a könyvritkaságokat, Arany kötetének első kiadásait magyar és szerb nyelven, régi, restaurált műremekeket. Kultusz történeti

Arany és Zmaj levelezése – a valóságban és a virtualitásban

nyincsenként pedig Németh Ferenc művelődéstörténészől kaptunk kölcsön egy füzetet, amelybe még a múlt század elején írták az újverbászi Arany János Irodalmi Kör tevékenységét, benne gyöngybetűkkel a kisdíjak verselési eredményeit.

A színes teremként vagy a fiatalok terének aposztrofált kiállítótér Arany János műfordításait, valamint A walesi bárdok Arany-ballada nemes másolatát és a műről készült filmeket, animációkat, képregényeket mutatja be, amiről már szólunk. Két további vajdasági képzőművész alkotása is fellelhető a teremben, Vass Szabolcs, valamint Zsáki István munkája. A kiállítótérben képzelünk el egy fény-

képezős részt is: elhelyeztünk a teremben egy század eleji fényképezőgépet a júliusban elhunyt Megyeri Pál fényképész magángyűjteményéből, emellett egy Instagram-rámát is, a mai kort megidéző, és itt indítjuk a fotóversenyt az érdeklődők részére.

Az Arany János és Petőfi Sándor barátságát bemutató termet az egymásnak ajándékozott és dedikált kötetek teszik érdekesebbé. Arany mint nemzetőr is megjelenik egy korabeli festményen. Tisza Domokos alakja is feltűnik a kiállításban, a kisfiúé, akit Arany tanított Geszten. Nemcsak egy Arany-levél tanúskodik kettejük tanár-diák kapcsolatáról, hanem a Ferenczy Múzeumi Centrum által készített „tündér remények” című film is könnyebb eligazodást ad a látogatóknak a témában. Arany János daliról tevékenységét egy kortárs zenekar, a Nana Vortex mutatja be: Arany dalait népszerűsítik a kortárs zene eszközeivel. Az egész terem beleng a vidám zene, amely mindannyiunk kedvence lett, ezzel vártuk a látogatókat a kiállítás megnyitóján is. Emellett Arany népdalgyűjtői tevékenységének ismertetésére is kísérletet tesz a terem, nemes másolatú kottákat böngészhet a látogató, Arany János kézírásával, kottáival is találkozhat.

Egy gyermekkuckót is kialakítottunk, amelyben megpihenhetnek, játszhatnak a gyermekek. Az ötlet onnan jött, hogy Arany János nagyszalontai, nagykőrösi bútorai állandó kiállítások részeit képezik, nem mozgathatók, ezért mi akként szerettük volna bemutatni a dolgozószobáját, hogy azt miniatűrben készítettük el Lea Vidakovičtyal. Az egykori nagyszalontai Arany-házat, a „bogárhátú” pedig felépítettük a térben, és a gyermekeknek búvóhelyül szolgál. Emellett az Arany családot ábrázoló Országh Antal-fotót, valamint Arany János mint kisgyermek első bejegyzését láthatjuk nemes másolatban egy könyvben, jelezve ezzel, hogy a kötet az övé. Animációk, mesék, gyermekversmondók előadása teszi otthonosabbá a teret, és a legfiatalabbak már be is lakták, hiszen négyhetes műhelymunkát indítottunk Fedezd fel a költőt! címmel magyar és szerb ajkú óvodásoknak, diákoknak Arany és Zmaj kapcsolatáról, verstémákról, Arany hőseiről Lukács Lilla főszervezésében. Nemcsak ezekből a rajzokból, képzőművészeti munkákból hagytak a diákok a Hall of Drawings kiállítóte-

rünk falán, hanem ide aggattuk fel a Belváros-Lipótváros, Topolya testvérvárosa által szervezett Arany-rajzverseny legjobb gyerekmunkáit is.

A kiállítás központi része, a fogadótér arany színekben tündököl. Ez a tér ismereti Arany munkásságának utolsó időszakát. A Margit-szigeti sétái miatt ezt a teret virággal, növényekkel szerettük volna megtölteni, visszaadva a természetközeli hangulatot, így felkértük Kovács Hargita tájépítést, hogy a Pesti Attila építész által megálmodott teret töltsen meg növényzetel. Ebben a teremben látható Nemes Fekete Edit legtöbb alkotása, amely az idősödő költő verseinek illusztrációja. A Kapcsos könyv központi eleme a térnek, valamint Léphaft Pál karikatúrája az idősödő Aranyról.

A tárlat grafikai megoldásai Szalma Viktória tervezőgrafikus keze munkáját dicsérik. Draginja Ramadanski ültette át a magyar nyelvű szövegeket szerbre. Vastag Tibor projektmenedzser a kezdetektől, 2017-től jelen van a téma kibontásában, végigkoordinálja a projektumot a gyűjtési folyamatától kezdve a kiállítás leszedéséig és vándoroltatásáig. Pató Angéla projektasszisztens volt a segítségünkre a kiállítási anyag gyűjtésének és építésének adminisztrációs folyamatában. Irodalmi szakmunkatársunk Csáki Edina és Dunja Pešut volt. Topolya Község Múzeumban 2019. november 10-éig tekinthető meg a Magyar Nemzeti Tanács és Belváros-Lipótváros által támogatott Hagyaték című kiállítás.

És egy lábjegyzet: mindezen kacskaringós út, ahogyan egyáltalán eljutottunk az Arany-kiállításához, a vonatút, az ottani bizonytalanságom, majd a felajánlás, a segítő kezek, az utak, kiállítások, majd a mi kutatásunk, kiállításépítésünk ott, a PIM kertjében kulminálódott bennem, amikor is a budapesti kurátorokkal beszélgettünk. Akkor állt össze, hogy ezt én régóta nagyon szerettem volna, de mivel annyira kivitelezhetetlennek tartottam Topolyáról, elástam magamban, viszont a jó földbe hullott mag utat tört magának, és annak ellenére, hogy már nem is gondoltam rá, megvalósult. „Szajátva álltam / s a boldogságtól föl-fölkiabáltam”, így éreztem én is magam, mint ahogyan egy másik költőnk írta, mikor mindez megvilágosodott bennem. Azt hiszem, életem egyik legszebb pillanata volt.

* A szerző a kiállítás kurátora.

Az aranszínű terem a növényzettel

Arany Jánosék egykori bogárhátú háza szolgál gyermekkuckóként

FELSZABADÍTÓ EMLÉKEINK

A hagyományok erejéről és a történelem értékeiről a Délvidéken

Mák Ferenc

Nézzétek őket, hazám ifjúsága,
Példáikat – és lelkesedjete!

(Dömötör Pál: Prolog, 1895)

Izgalmas időket élünk a Kárpát-medencében, egy kínokban gazdag, rettenetes évszázad után emelkedő időkben, derűs arccal néz a magyarság az eljövendő idők elé: évtizede immár, hogy megfontolt politika mentén folyik a nemzetegyesítés kísérlete. Korai még jóslatokba bocsátkozni a végkimenetelt illetően, a magyar nemzet országhatáron belüli és az utódállamokba szakadt részének közös igyekezete és elszántsága azonban derűre ad okot. Kárpátalja magyarságának nyakába ugyan – a szovjet bolsevik örökség nyomán – újfent elképesztő megpróbáltatások szakadtak, Erdély és Partium magyar közössége a meg-megújuló román nacionalizmus súlya alatt keresi a fölzsabadulást, a fölemelkedés lehetőségét, a Bácska és a Bánság magyarsága – az anyaország támogatásával – gazdasági pozícióit erősítve az egykori Jugoszlávia romjain igyekszik elviselhető életet teremteni magának a szülőföldjén, miközben a horvátországi Drávaszög és a szlovéniai Muravidék erősen megfogyatkozott magyar közösségének kiváló értelmisége az intézményteremtés, a közélet megszervezésének lázában ég. Küzdjön az utódállamok magyarsága háborús uszítók, sovíniszta indulatok, gazdasági elszegényedés vagy a múltból öröklött előítéletek ellen, a közösség társadalmi-politikai vezetői mindenütt felismerték: csak a megtartó hagyományok megléte és ápolása, csak a történelmi örökség őszinte és leplezetlen vállalása adhat erőt a szellemi-lelki megújuláshoz. Az úzvölgyi katonatemetőben megtapasztalt sírgyalázó indulatok ellen is csak a halott hőseink, apáink és nagyapáink emlékével fölvertelve lehet eredményesen küzdeni. A példa nyomán látni kell: évszázados indulatok fogják nehezíteni a magyar nemzeti kibontakozást; ezért csak a végsőkig higgadt elszántsággal, de töretlen elhatározással lehet haladni a megkezdett úton.

A bácskai és a bánsági magyarok napjainkban ugyan érezhető bizonytalansággal, de erős hittel és elszántsággal a hagyományok föl kutatásában s a közös örökség meglésében látják a kibontakozás, a megújulás lehetőségét. A nyár folyamán – talán a legrégebb időkre visszatekintő temerini Illés-napi ünnep rendezvényeinek példája nyomán – egyre gyakrabban hallhatunk olyan találkozókról, ünnepekről, búcsúkról és rendezvényekről, amelyek a közösség öntudatának építését és erősítését tekintik elsődleges feladatuknak. Egymást követték a hagyományos aratóünnepségek és az aratóversenyek, Törökfaluban kenyerészentelő ünnepség keretében emelték az ég felé az új kenyeret, miközben a bácskai és bánsági magyar gazdák búzaadományaikkal tekintélyes karéjt illesztettek a Kárpát-medencei összetartozást jelképező Magyarok Kenyeréhez. A gyermekek és a fiatalok számára szervezett népzenei és néptáncfórumokban sok száz fiatal tanulta zenei anyanyelvét, a Juhász zenekar működésének huszadik évét ünnepelte, miközben az ismert és népszerű Fokos zenekar a múlt századi hangzásvilág értékei után kutatva Óbecse népzenei hagyatékát tartalmazó cédét jelentetett meg. A topolyai Kodály Zoltán Magyar Művelődési Központ 25. jubiláris Batyu táborát szervezte meg, a pacséri Református Tábor Gyere utánam, lépj a nyomdokaimba! jelmondatral szervezett találkozót, Bogaras pedig a Jézus Barát Gyalogtúra tábornak adott otthont. A zentai Történelmi Levéltár és az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark közösen Élő archívumok – A közös kulturális örökség ereklényi elnevezéssel szervezett tanfolyamot a fiatalok számára.

Gomboson minden eddiginél sikeresebb Búcsú Napokat szerveztek, megrendezték az Oromiak Harmadik Világtalálkozóját, Tóbán megtartották az elszármazottak VI. találkozóját, Hajdújárás pedig fesztivál keretében emlékeztek Rózsa Sándorra, miközben falvainkban egyre népszerűbbek a Szent Iván-napi hagyományidéző rendezvények. Radanovácon felszentelték a hívek

adományából épült Szent Család-templomot, Szenttamason szentmisén emlékeztek a település nevét adó apostolra, Magyarcsernyén a falunap keretében hálaadó szentmisén idézték föl a Szent Ágota-templom százhetvenöt éves történetét, Temerinben megünnepelték az Illés-napi fogadalmat, miközben mindenütt javában tartanak az előkészületek a tekiai Havas Boldogasszony 1881-ben épített neogótikus templomának augusztusi búcsújára. Kishegyesen az Anna-napi rendezvénysorozat keretében megünnepelték a falu újratelepítésének 250. évfordulóját, Székelykevé a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület hetven éve tartó folyamatos munkásságára szoboravatással emlékeztek, az aracsi pusztatemplomnál rendezett ünnepségen pedig bejelentették: a magyar kormány 1,7 milliárd forintos támogatásából mintegy 250 milliót az aracsi pusztatemplom rendbetételére fordítanak. A hegyesi csata 170. évfordulóján a szabadságharc utolsó győztes csatájára emlékeztek, s az emlékhelyen megkoszorúzták Guyon Richárd honvédtábornok mellszobrát. A nándorfehérvári győztes csata emléknapján Zimonyban felavatták Hunyadi János szobrát: „A győzelmeinket kell ünnepelni” – hangoztatták az ünnepség résztvevői. Zentán értékeink megmentése érdekében himzősablon-mintasúró és előnyomó műhelyt adtak át az érdeklődő nagyközönségnek. „A múltunkról mindig beszélni kell” – fogalmazták meg a palicsi filmfesztivál szervezői. Se szeri, se száma a hagyományainkra emlékező, emlékeztető rendezvényeknek!

A népi emlékezet a tájainkon láthatóan messze előtte jár a tudományos életnek. Bácska- és Bánság-szerre emlékeznek a betelepülés eseményeire, miközben nincs tudományos történelmi kutatásunk a török hódoltságot lezáró 1697-es zentai csata utáni időről. Templomépítésre, egyházi közösségek megalakulására emlékezünk, helyel-közzel szó esik egy-egy jeles, kiemelkedő egyházi méltóság életéről is, miközben nincs tudományos kutatásokon alapuló egyháztörténelmi könyvtárunk. Régen meg-

vívott, nagy háborúk és csaták dicsősége kápráztatja el múltat és jövőndőt egyszerre fürkésző tekintetünket, miközben egyetlen, mai kutatások alapján megírt kötetet sem ismerek, amely a XVIII. vagy XIX. századi társadalomtörténetünkkel foglalkozna. S egyetlen kötetet sem tudok leemelni a polcomról, amely az 1867-es kiegyezést követő, nemzeti újjászületés történetének részleteit tárgyalná, holott iskolák, tanszékek és tudományos műhelyek feladata lenne a történelmi és népművelési kutatások feltételeinek megteremtése.

Istennek és embernek tetsző dolog a helyi hagyományok felkutatása, megújítása és megőrzése, s az sem lehet kérdés, hogy a családi emlékezet egyik legfontosabb forrása az önismeretnek – de önmagában kevés a határozott közösségépítéshez. A közösség társadalmi-politikai önmeghatározásához határozott múlt- és történelmismeretre van szükség, ahogyan Széchenyi István mondta: a kiművelt emberfők sokasága teszi a nemzetet. Ez a „történelmi öntudat” az, ami a trianoni döntést követően, 1920 után a vidékünkön radikálisan megszakadt, s amit egy kerek évszázadon át az éppen aktuális rezsimek nekünk is, elődeinknek is, szigorúan tiltottak, még a rejtegetését is kegyetlenül megtorolták. Meg lehet óvni a további pusztulástól az aracsi pusztatemplomot, de a reá épülő történelmi emlékezés nélkül az elkövetkező évszázadban is csak rom marad. Az aracsi pusztatemplom csak bennünk, a délvidéki magyarság lelkében épülhet újjá, és töltheti be nemzetünk életében vállalt hivatását!

Időtálló értékeink

Valódi örökségünk, az a polgári értékrend, amely a kiegyezést követő fél évszázadban a Délvidéken kialakult, pontosan leírható! Az 1867 utáni délvidéki vármegyékben, Bácskában, Temes és Torontál vármegyében rövid idő alatt kialakult a vármegye közigazgatási rendszere, helyreállt a jogszolgáltatás rendje, és megteremtődtek a gazdasági élet működésének feltételei, létrejöttek a mezőgazdaság és az ipar működését biztosító bankok és hitelintézmények, s a közélet egyik meghatározó feltételként kialakult a sajtóipar, vállalkozói érdekeltséggel nyomdák, lap- és könyvkiadó cégek létesültek. Mindezek együttesen szolgálták az alapot a déli vármegyék magyar kulturális fölvirágzásának: iskolák, egyházi és polgári egyesületek, olvasóköri és tudományos műhelyek létesültek, s közöttük a kiemelkedő szerepet az a 8–10 főgimnázium töltötte be, melynek tanári közössége megteremtette a Bácska és a környező vármegyék magas színvonalú magyar kultúráját.

Az akkor már közel másfél évszázados múltra visszatekintő szabadkai gimnázium, majd főgimnázium mellett 1872-ben Zomborban és Újvidéken, 1876-ban Zentán, néhány évvel később, a katonai határőrvidék felszámolását követően, az 1870-es évek végén Pancsován, 1875-ben Fehértemplomban, 1877-ben pedig Nagyikindán is létrehozták a magyar tannyelvű főgimnázium-

umot, ahová oktatónak – kultúrateremtő feladattal – a kultuszminisztérium a korszak legkiválóbb tudós tanárait helyezte ki. Így került Szabadkára Jámbor Pál után Iványi István, a történelem és Toncs Gusztáv, az irodalom és a bölcsélet tanára, Pancsovára Kiss Lajos, a történelem és a földrajz, Románecz Mihály, a magyar nyelv, az irodalomtörténet és a történelem, Tordai György, a földrajz és a történelem, Vizoly Zakariás, a német nyelv és irodalomtörténet, Wigand János, a magyar és a német nyelv és az irodalomtörténet tanára mellett Finácz Ernő bölcsész tudor, a görög és latin nyelv tanára, Nagyikindára Morvay Győző bölcséleti doktor, a latin, a német nyelv, valamint a magyar nyelv és irodalom tanára, Fehértemplomba pedig Bászél Aurél, a görög és a latin nyelv, Vajda Károly, a klasszika-filológia, Király Pál, a magyar történelem, Téglás Gábor, a régészet tanára mellett Sziklay Ferenc kiváló író, a magyar irodalom tanára. Mellettük az újvidéki polgári iskola tanáraként Avar Gyula, a magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem tanára volt meghatározó egyénisége a bácskai és a bánsági középiskoláknak. Közöttük elvértve akadtak olyanok, akik a saját szülővárosukban oktathatták a tudományokra az ifjú nemzedéket: Radics György előbb Szabadkán, majd Zomborban, Loósz István Szabadkán, a tanári pályáját Baján kezdő Margalits Ede, a szláv nyelvek, a latin, a történelem és a magyar irodalom tanára ugyancsak Zomborban, a bajai születésű Erődi Dániel pedig Nagyikindán kapott főgimnáziumi katedrát, velük egy időben a szabadkai Frankl István közmegelegedésre tizenhét évig állt az újvidéki magyar főgimnázium élén.

Hogy az ország más részeiről a délvidéki középiskolákba helyezett tanárok többségének nem volt idegen a táj, bizonyítja Románecz Mihály Végbeli ének című költeményének részlete, melyben hangsúlyozta: a távoli Felvidékről érkezett ugyan a Duna-tájra, de a középkori nagy csaták és a török háborúkat megidéző hősi énekek vidékén igazi otthonra lelt. „Szeretlek, oh én honom véghatára, / Szívem benned sok örömét lelte: / S népedért is ajkam két imára: / – Szállja meg Szibinyáni lelke!” – írta a Pancsovára érkezésének évében, 1883-ban a helyi Végvidék című lapban. Irodalmunkat Gozdsu Elek és Papp Dániel művei mellett Csupor Gyula, Kanizsai Ferenc, Sz. Szigethy Vilmos, Scossa Dezső regényei és elbeszélései, továbbá Szulik József publicisztikája és költeményei határozták meg, miközben soha nem tapasztalt virágzásnak indult az úti-utazási élmények irodalma is.

S hogy tudós tanáraink mennyire benne éltek a Délvidék társadalmi valóságában, bizonyítja népiismereti írásai is, az 1880-as, 1890-es években születettek a Bácska és a Bánság magyar tudományos életében az első etnográfia-tanulmányok. Szőke Endre fehértemplomi tanár Vonások a volt Temesi Bánság népéletéből című tanulmánya 1890-ben jelent meg. A szerző rövid történeti áttekintést követően részletes leírását adta az Al-Duna vidéke népei – magyarok, szerbek, románok, bolgárok és németek – vallási életének és hitviláguk rendjét meghatározó hagyományainak. A Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat néprajzi kutatásai nyomán készült az óbencei születésű, de Bácsban élő Hannig Györgyné Bácsi so-

kac népszokások (1907) című tanulmánya, melyben a Monostorszeg, Béreg, Hercegszántó, Bács, Bogyán, Vajszka, Palona és Szond községben élő sokác nép életének jelentős eseményeit foglalta össze. A népszokások leírása mellett a szerző bőven merített a sokác népdalokból, a népénekekből is. Fogl János újvidéki tanár 1914-ben jelentette meg A krassó-szörényi románok között című munkáját, melyet ő maga nevezett etnográfiai tanulmánynak.

Tanáraink tudományos tevékenysége nyomán a XIX. század utolsó évtizedében az irodalom, a történetírás, a népiismeret teljes pompájában bomlott ki, hangulatában, színeiben és leírható történelmi eseményeiben teremtve meg a délvidékiségünk lényegét, melynek birtokában a táj lakója teljes jogú résztvevője volt az újjászülető Magyarországnak. Erdély, a Dunántúl és az Alföld egyedülálló karaktere mellett – az Orsova, Kalocsa és Fiume alkotta háromszögben – nemzeti sajátosságként fölvirágzott Dél-Magyarország történelmi emlékezete, amely biztos alapot szolgáltatott a polgári életnek. Dél-Magyarország történelmi emlékezete lehetővé tette a modern társadalom intézményes megszervezését is. Tudós tanáraink fél évszázad során megalkotott műveiben ma, száz-százötven év múltán is megelhető Bácska és a Délvidék szellemi valósága és lényege. A nemzeti újjáépítés e mostani korszakában valahol ott kellene folytatni a lelki-szellemi építkezést, ahol 1920-ban a tudós tanáraink munkája megszakadt. „Ahol elvesznek a tradíciók, ott kilyukad az idő, s elpereg a múlt” – jut eszembe a neves író, Ansel Éva egyik találó megfogalmazása.

Pedig milyen tragikus, emlékekben kiapadhatatlan történelme van a Délvidéknek! Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc szerb hadjárataival együtt nem kevesebb, mint hét olyan háború dúlta föl az életünket, melyeket szláv népek zúdítottak a nyakunkba: 1878-ban részesei voltunk Bosznia-Hercegovina okkupálásának, 1908-ban a tartomány anektálásának,

1912–1913-ban a balkáni háborúk sötét árnyéka borult ránk, majd vesztesei voltunk az 1914–1918 közötti nagy háborúnak, ezt követően pedig a végzetes II. világháborúnak, hogy az 1990-es évek háborúi végkép fölemésszék megmaradt erőnket, szellemi és anyagi erőforrásainkat. Másfél évszázad egymásra halmozódó vereségeiből kellene ma fölegyenesednünk! El kell hinnünk, hogy ez lehetséges!

A Bácska és a Bánság magyarsága e kései újjászületésének legfontosabb feltétele, hogy megújuljon az önmagunkról való gondolkodásunk. Lásuk meg, ismerjük föl, hogy minden elszenvedett vereségünk ellenére is velünk él és létezik nemzeti történelmünk minden rejtőzködő csodája és

szépsége. Szellemi-kulturális téren a nemzeti hagyományaink birtoklása és a történelmi múlt eseményeinek az ismerete azok az időtálló értékek, amelyekkel mi, délvidéki magyarok elfoglalhatjuk helyünket nemzeti közösségünk ünnepi asztalánál. Újítsuk meg örökségünket – csak úgy válhatunk politikai közösséggé! „A nemzeti megújulás az óvodában kezdődik” – mutatott rá Grezsa István, amikor kiemelte: a Kárpát-medencei magyar óvodafejlesztés Trianon óta a legnagyobb rendszerszintű nemzetmegtartási program! Az a közösség, amely óvodát, iskolát és templomot épít, feltétlenül bízik a jövőjében. S aki reményeiben rendíthetetlen, sikerre viszi reménytelennek látszó küzdelmeit is!

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina–Újvidék)

Aaron Blumm (1973) író, szerkesztő (Kishegyes)

Bolyos Miklós (1991) zenei szerkesztő (Újvidék)

Brenner János (1985) szerkesztő, tanár (Újvidék–Szabadka)

Kurcz Ádám István (1982) irodalomtörténész (Budapest)

Laták C. István (1967) újságíró, szerkesztő (Zenta)

Lovas Ildikó (1967) író (Szabadka)

Mák Ferenc (1956) irodalomtörténész, kritikus (Óbecse-Budapest)

Patak Márta (1960) prózaíró, műfordító (Leányfalu)

Patyerek Réka (1996) kritikus, okleveles nyelvész (Kishegyes)

Pejin Lea (1996) költő (Zenta)

Szögi Csaba (1975) költő, újságíró (Zenta)

Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Tóth Szilárd (2002) középiskolai tanuló (Szabadka)

Vasić Sanja (1986) könyvtáros (Szabadka)

Vastag Gazsó Hargita (1982) muzeológus (Topolya)

Verebes Ernő (1962) költő, drámaíró, zeneszerző (Zenta)

A lapszámunkban közölt fotók **Antal Szilárd** munkái, a fekete-fehér alkotások az *Üzenetek a falakról* című kötetből származnak.

MINDIG PÉNTEK

(részlet)

Patak Márta

Akkor, ötvenhét szeptemberében nagyapám meglöbögte mama előtt az újságot, majd az asztalra csapta, aztán megint fölkapta, és a második oldal vastag betűs címét háromszor egymás után felolvasta: *A megye római katolikus lelkészeinek politikai állásfoglalása*. Legyintett egyet, na, te is elmehetsz a papjaidal. A mama mintha nem is hallotta volna, háttal állt, az utolsó fazekat sikálta éppen a sparhelt előtt, nagyapám meg füstölgött tovább magában az újságok fölött.

Somogy megye római katolikus papsága egyértelműen megállapítja, hogy Magyarországon 1956. október 23-án ellenforradalmi felkelés tört ki, mely célul tűzte ki a népi hatalom megdöntését.

Amikor elítéli a múlt antiszocialista rendszer visszaállítására irányuló törekvéseket, kijelenti, hogy rokonszenvvel kíséri a Magyar Népköztársaság forradalmi munkás-paraszt kormányának erőfeszítéseit hazánk boldogulásának, népünk jólétének és életszínvonalának emelése érdekében.

Örömmel állapítja meg, hogy a kormány erőfeszítései következtében helyreállt a rend, megindult és normalizálódott az ipari, mezőgazdasági termelés és gazdasági élet. Örömmel tapasztalja azt a jóindulatot, melynek alapján már eddig is sikerült az egyház és állam között a békés együttműködést biztosítani.

Ennek tudatában

A megye római katolikus papsága készségesen segíti a kormányt nemes törekvéseinek és célkitűzéseinek megvalósításában.

Ugyanakkor reméli, hogy az alkotmányban lefektetett elvek alapján a lelképásztori munka továbbra is teljesen szabadon folyhat.

Mi, katolikus papok – akik töretlen hűséggel és engedelmisséggel ragaszkodunk a katolikus egyház fejéhez, a római pápához – a Béke Fejedelmének papjai és keresztény szeretet hirdetői, lelkünk minden vágyával és szívünk minden dobanásával békét és szeretetet hirdetünk. Ezért szolgálatainkat mindenkor készségesen felajánljuk a katolikus békemozgalomnak, és segítjük a Magyar Népköztársaság forradalmi munkás-paraszt kormányát béketörekvéseiben.

Amióta Róma áll, odatörleszkedtek minden hatalomhoz, mert nektek az a legfontosabb, hogy a zsák tele legyen. Tele is volt mindig, pap még soha, semmilyen rendszer alatt nem halt éhen, mindig volt ok, amiért teletömték neki! Ojjanok vattok tik is egytű' egyig, mind amit a furu kihánt!, mondaná rájuk Örzse néném. Hát eredj csak, imádkozz nekik, én ugyan be nem teszem a lábamat többet a templomba! Eddig se nagyon láttak, ezután meg még úgy se fognak, de engem ne is pap temessen, azt előre megmondom, mert holtomban is kifordulok a koporsóból, ha valamelyik nekiáll ott ájtatoskodni fölöttem! Ezt mondta a nagyapám, és mérgében egy hajtásra kiitta a fröccsét, sőt egy másikat is töltött utána, a mama pedig még mindig azt a fazekat sikálta. Nem hagyta abba, úgysem tudta volna elmagyarázni a nagyapámnak, hogy a hitnek

semmi köze a hatalomhoz, vagy hisz az ember, vagy nem, az teljesen mindegy, hogy a kormány meg a papok mit mondanak.

Álszent csuhások! Ennyit tett hozzá végül, mielőtt összecsapta az újságot, és felállt a helyéről. De ezúttal nem indult el mindjárt az istállóba, hogy megnéze a lovait, a marhákat, mintha náluk keresne vigasztalást – mert az volt a legkedvesebb tevékenysége ebéd után, hogy elolvasta az újságot, megivott egy fröccsöt, és hátrament a lovakhoz meg a marhákhöz –, hanem téblábolt még egy kicsit a konyhában, mintha nagyamamám ellenérveit várná. De az nem szólt egy szót sem, magában sem gondolt semmit, azon kívül talán, hogy a papok is csak emberek, amúgy meg nem az ő dolga, hogy ítélkezzen fölöttük, a Jóisten majd elvégzi odafönt a mennyben, az ő dolga itt annyi csupán, hogy tisztességesen éljen, eljárjon vasárnaponként a misére, legalább a nagyobb ünnepek előtt meggyőnjon, és minden este imádkozzon a családjáért, a saját lelki üdvéért meg ezért a hitetlen uráért.

Hányszor hallotta tőle, hogy mindezt ezzel a pusztá két kezével szerezte meg, senkitől nem kapott ő semmit, sem az elmúlt, sem a mostani rendszertől, mindent saját erejéből, egymaga teremtett elő, amióta ismerte, ezt hallotta tőle, éppen ezért nem is bízhat ő saját magán kívül senkiben, legföljebb a jószágában, mert az még sose hagyta cserben.

A lovaím, a marháim, az én jószágom, így beszélt róluk, aztán később, mikor a téesszervezésen is túl voltak, keserűen mindig hozzátette magában, ami a jószágomból megmaradt, mert csak egy lova meg egy vemhes tehene maradt, a disznókat is mind elvitték, csak a lábajóság meg pár galamb maradt a dúcban, mert az nem kellett nekik, a földből meg a háztáji, mert, ahogy a rendelet is kimondta, *annak kivételével a tag köteles a termelőszövetkezet közös használatába adni a saját, valamint a vele közös háztartásban élő családtagok tulajdonában, hasznélvezetében, haszonbérletében vagy bármilyen más törvényes jogcím alapján használatában lévő összes földet – ideértve a legelő- és erdőilletőséget is.*

Dehogy sírom én vissza a régi világot, eszem ágában sincs visszasírni! Még akkor este is csak ezt ismételtgette, amikor az összes állatát elhajtották. Én egyet tudok, de azt biztosan, a mi fajtánknak mindegy, milyen világ van, a parasztembernek dolgoznia kell, másban úgysem bízhat, csak a jószágban meg a két kezében. Ha nem fogja meg az eke szarvát, lehet itt akármilyen világ, mondhatnak akármilyen odafönn a nagyokosok, mint negyvenötben is a miniszterünk, mert ezek azt hiszik, majd ők megmondják a parasztnak, hogyan kell. Lett volna csak itt, majd én odafogtam volna az eke elé! Majd én megmutattam volna neki, hogy a földet akkor is meg kell művelni, ha a miniszter urat fogjuk az eke elé! Én mondom neked, lehet itt akármilyen világ, parasztember a jószágon kívül csak a két kezére számíthat, meg reménykedhet, hogy az időjárás nem fordul ellene, mert az

a legnagyobb ellensége vagy barátja, nem a szomszédja, én ezt is jól megtanultam. Csinálhat az ember akármilyen, ha egy jégverés vagy egy korai fagy elviszi a termést, hiába dolgozott, elég egy hosszú aszályos hónap, mindene odavan, ha meg sok eső esik, akkor mindegy kirohadt.

Te magad is láthatod, akármilyen világ van is, a parasztember legfőbb támasza az égből van, a felhőben, amiből az eső esik, a napban, ami vagy süt, vagy nem süt. Úgyhogy jöhet ide nekem még egyszer szónokolni maga az atyáúristen is, annak a szavára se adok, mind csak a saját hasznát nézi, a parasztnak meg szakadjon bele a munkába, azzal senki se törődik, hogy ővele mi lesz, föl is fordulhat azoktól a nagyokosoktól ott fönn a székesfővárosban!

Egyre jobban belehergelte magát, vasárnap délutánonként, máskor is, csak akkor fogta halkabbra, mikor a mama már megelégette, fejével a búbos kemence felé bökött, és abból aztán a nagyapám rögtön tudta, hogy a Mária néni miatt nem árt halkabban beszélni.

Nagyapám meg közben ki-kilesett a konyhaablakon, nem tűnik-e föl a szomszédasszony, aki elől mindenki menekült a faluban. Ha szóba is álltak vele, mindig az ellenkezőjét gondolták még annak is, amit kérdezett, mert pontosan tudták, hogy ötvennyolc nyarán ő adta tovább a pártbizottságnak, hogy a kocsmában a suszter azt találta mondani a kocsmárosnak, hogy ő a Dráva másik oldalán élő rokonaitól tudja, Jugoszláviában a rádió is bement, Tito nagyon mérges lett Rajkék miatt, be is jelentette, hogy ezek után majd ő csinál október huszonharmadikát.

El is vitték a susztert, az eset óta meg a faluban senki sem mert az asszony előtt beszélni, tartottak tőle, mert akkor is a kocsmát nyitott ajtaja előtt szöszmötölt, úgy tett, mintha éppen csak leszállt volna a kerékpárjáról, a cekkerében matatott, közben meg kihallgatta, mit beszélnek a söntéspulnán az emberek. Mikor a kocsmáros kiment megnézni, hogy mit akar, invitálta, jöjjön be, vagy menjen haza, az asszony hetet-havat összehordott. Nyíltan nem akartak szembeállni vele, kiközösíteni se merték, attól féltek, akkor még nagyobb bajkeverőt ültetnek a nyakukba. A szegény suszter fizette meg a falu nevében a tanulópenzt, izgatásért nyolc hónapot kapott, és le is kellett ülnie.

Nagyapám lesett ki az ablakon, és csöndesebben folytatta, a nagymamám meg az edényeket pakolta, közben rá-rápislantott, és ha magában gondolt is valamit, akkor nyilván csak azt, hogy te is hiába töröd a fejedet ilyesmiken, nem érdemes. Magában ezt gondolta, de mondani nem mondott semmit, még csak nem is bólogatott, hagyta, hadd mérgeződjön ki magát nagyapám, akkor se szólt bele, ha bejött a pajtása, Kálmán bácsi, és együtt folytatták, mit akarnak ezek most a lenini úttal, a háborút is a *Sztalin* nyerte meg, nem a Lenin!

Később is Sztalinnak mondta a Sztálint, nem úgy, ahogy mi tanultuk, én persze ezt sem tettem szóvá, ugyanolyan értelmetlenség volt a szememben ez a név, mint a többi, Koszigin koszba utazott, ennyit jelentett nekem a világ-

politika, a múlt meg a háború, és persze Kálmán bácsi is, amint kaján vigyorral mesélte, hogyan iszkolt mindenki, amikor gyűttek a csöndérek. Így mondta, csöndérek, és csillogott a szeme, mintha már a sokadik fröccsét inná a nagyapámmal.

Mit szólsz, pajtás, a pápisták is színt vallottak!, ez volt Kálmán bácsi első mondata, mindjárt kinn a kapuban, nagyapám meg csendre intette, gyere, pajtás, menjünk beljebb, de az csak nem hagyta abba, rázta a fejét, és szinte suttogóra fogva hadarta, láttad?, szinte szóról szóra ugyanazt mondták, mint májusban a mieink.

A Somogyi Református Egyházmegye lelkésztestülete 1957. május hó 21-én tartott beható tanácskozása megállapítja, hogy egyházunk népe az október-november havi események próbái idején, az Isten ígéjére való figyelés tekintetében, tehát hitében és szeretetében is megméretett, és egy része híjával találtatott.

Egyházunk az állammal kötött egyezményt, mint egyedül járható utat, magára nézve kötelezőnek tartja, és keresztyén felelősséggel támogatja a Magyar Népköztársaság forradalmi munkás-paraszt kormányának népünk felemelkedéséért és jólétéért vívott erőfeszítéseit, továbbá részt kíván venni a sebek gyógyításában.

A lelkésztestület számára hitben elfogadott tény az, hogy egyházunk szolgálata a szocializmust építő Magyar Népköztársaságban megy végbe, melyet szeretett hazájának tekint. Békéjéért, mely az emberiség békéjével elválaszthatatlanul összefügg, minden tőle telhetőt megtesz, és örömmel ajánlja fel szolgálatait az Országos Békatanács Református Bizottsága munkájának minél eredményesebbé tétele érdekében.

Nyilván a szájukba adták, nagytiszteletű elvtársaim, ha jót akartok magatoknak, akkor ezt az utat követitek, különben megnézhetitek magatokat. Előírjuk, elintézzük. Mindenre van emberünk. És most a pápisták is.

Mire számítottál, pajtás?, ezt kérdezte nagyapám, mert addig meg se szólt, csak somolygott a bajsza alatt. Álszent csuhások! Ennyit fűzött hozzá, a mama meg csöndben rászólt, hogy ne beszéljen így, mert megveri az Isten, nagyapám erre elhúzta a száját, jó neked, hogy minden mesét elhiszel!

Kálmán bácsi nyakas kálomista volt, nem tudott belenyugodni, hogy ilyen könnyen ment a behódolás. Hiába tudta, hogy egyházának nem volt más választása, hogy meg kell adni a császárnak, ami a császáré, az istennek, ami az istené, akkor is nagyon zokon vette.

Nem nyugodhatott. A végén kuláklis-tára kerültek, Kálmán bácsi másik két falubelivel, akik hozzá hasonlóan nem tartották a szájukat, aztán munkásörök akartak igazságot szolgáltatni nekik a Jóisten helyett. Még abban az évben október végén autóval megjelentek náluk egy este, elvitték mind a hármukat, a mezőn jól összeverték, aztán fegyverrel kényszerítették őket, hogy üssék egymást, ők meg karba tett kézzel röhögtek, nézd, a kulákjai, jól elagyabugyálják egymást!

Addig verették egymással őket, közben persze maguk is besegítettek, míg végül a harmadik ottmaradt vérbe fagyva, magatehetetlenül a földön. Még aznap éjjel bele is halt a verésbe. A munkásörök két hónapot ugyan vizsgálati fogságban töltöttek, de a pártbizottság csak kijárta, hogy felmentsék őket. A jóérezsű bíró nem is vállalta az ügyet, azt mondta, inkább soha többé nem lépi át a bíróság küszöbét, de ezt a kérést ő nem hajlandó teljesíteni, szándékos emberölést semmi szín alatt nem fog felfüggeszteni. Pedig fenyegetőztek, hogy majd az ülnökökön keresztül juttatják érvényre az akarataikat, és amikor majd a munkásörök bevonul, nem lesz ám szívderítő látvány az a sok szürke egyenruha ott a tárgyalóteremben. Végül egy másik eljárás bírósága hozott ítéletet, a két súlyosabb egy-egy évi, az enyhébb nyolchavi börtön lett, halált okozó súlyos testi sértés büntetésében. Később olyan sok panasz érkezett az ügyben a Legfőbb Ügyészséghez, hogy kénytelenek voltak kivizsgáltatni a Központi Ellenőrző Bizottsággal. A munkásörök helyi vezetője mindössze annyit tudott hozzáfűzni a kérdéshez, hogy nekik szándékukban állt megbüntetni őket, már csak a többi a munkásör okulására is, ha nem így lett volna, elintéztethették volna a rendőrséggel, hogy ne találják meg a tetteseket. Meglett volna arra is a módszerük.

A munkásörök megyei parancsnoka mellét kidüldözve állt oda a Legfőbb Ügyészség vizsgálója elé. Az öt közül az egyik munkásör pedig, aki mellesleg máshol, egy másik verésben is részt vett, még rá is tromfolt, szerinte mindössze annyi kifogásolható volt az eljárásukban, hogy nem jól szervezték meg a dolgot, mert fölismerték őket. Ezt az embert aztán egy évre felfüggesztették a munkásörökből, és szigorú pártbüntetést, megrovást kapott. A Legfőbb Ügyészség törvényességi óvást nyújtott be az ügyben. A vizsgáló távozása előtt fejcsoválva halkán megjegyezte, amit a párt egyik kezével felépít, azt a másikkal lerombolja.

A pártbizottság valahogyan mégis el tudta simítani az ügyet, a munkásöröket fölmentették, és utána a falujuk utcáján, a tulajdon házától alig ötvenméternyire, a szemébe röhögtek a halálra vert ember legkisebbik fiának, húzódj a fal mellé, kulák, különben úgy jársz, mint az apád! Nem néztek azok ott se istent, se embert. A leghitványabb, semmirevaló nép állt közéjük. Ezen szavakkal mesélte nagyapámnak Kálmán bácsi. Meg azt is, hogy miután az illető felesége sírva kérdezte tőle, hogy mit vétettek ők ezek ellen az emberek ellen, vagy bárki ellen is a faluban, mikor csak tisztességesen művelték a földjeiket, amiket az apjuktól meg a nagyapjuktól megörökölték, akkor ő azt válaszolta neki, hogy éppenséggel ez szúrta a szemét ezeknek a bitangoknak, mert ezek az eszközök meg a szorgalmukkal sose tudtak boldogulni.

Az eset után aztán Kálmán bácsi megállt egyszer lovas kocsival a másiknak a háza előtt, akivel életben maradtak. Lekászálódott a bakról, körülnézett, majd elindult befelé. Az utató kutyát félreküldte az útból, és ment egyenesen a bejárat felé, de már jött is vele szembe a gazda. Már messziről megemelte a kalapját, és beljebb invitálta a verandáról.

Halottak napja után lehetett, talán negyedikén vagy ötödikén, kora délután, de még sütött a nap. A malomból jössz?, kérdezte jó hangosan, és csak utána nyújtott neki kezet. Kálmán bácsi bólintott, mert volt a kocsin három zsák búzája, amit jövetben leadott, hogy majd visszafelé fölveszi. És így mentek be. A másik hellyel kínálta, meg se kérdezte, mi járatban van, rögtön mesélni kezdett.

Hiába, most ezek lettek itt az urak!, legyintett lemondón a férfi, mikor kiitta a maradék borát, mert Kálmán bácsi már fölállt, menni készült. A másik követte, lassan, határozatlanul, mintha még mondana valamit, de elharapta a szót.

Sehogy sem akaródzott neki kinyögni, hogy ő tehet róla, igazából ő a hibás. Ő tehet róla, ő ütötte meg szegényt anynyira, hogy megtántorodott. A torkára vágott a tenyere élével, csoda, hogy ott helyben ki nem lehelte a lelkét. Utána már nem is merte bántani, csak néztek egymásra ők ketten, akik még eszméletüknél voltak, és nem mozdultak. A munkásörök is mintha megijedtek volna, az egyik odalépett a földön fekvő mellé, gyomorszájón rúgta, majd a lábával megemelte, megnézte, lélegzik-e, akkor már erősen zihált, de csukva volt a szeme. Majd reggelre kialussza!, nézett hátra a társai felé, azok meg kényszeredetten felröhögtek, de nem léptek közelebb, hanem intettek neki, hogy siessen, és otthagyták őket a mezőn, a félig agyonvert társukkal.

Isten veled!, toltja följebb a kalapját a férfi, miközben a kerítésleccen támaszkodva hosszan nézett Kálmán bácsi után, és ugyanaz a tehetetlenség dolgo-

zott benne, mint amikor az agyonvert társuk családjával, a tizenhat éves fiával meg a tizenhárom éves lányával kellett találkozni. Nem tudott a szemükbe nézni. Mintha vádolták volna, de főleg a feleség, akinek köszönni is csak szemlesütve tudott, nem állta a tekintetét, mert folyton látta benne a kimondatlan kérdést, hogyhogya te élsz, az uram meg halott? Hiába vigasztalta otthon kérdés nélkül is az asszony, hogy ne eméssze magát, nem tehet semmiről, amúgy sem egyedül ütötte, Kálmán bácsi is ott volt, de ezzel csak olajat öntött a tűzre. A végén rárivallt, hogy hallgasson el, az asszony meg inkább elharapta a nyelvét, többet meg se említette azt az éjszakát.

Hiába, most ezek lettek itt az urak!, visszhangzott Kálmán bácsi fejében a férfi lemondó hangja, mikor már hazafelé poroszkáltak vele a lovak. Látta maga előtt a férfi zavart tekintetét, nem kellett mondania semmit, kiolvasta a szeméből, hogy várja a kérdést. Muszáj volt? Utóvégre hárman voltunk, három férfi, tiltakozhattunk volna, mondhatuk volna, hogy inkább lőjenek bennünket agyon.

Ült Kálmán bácsi a bakon, elnézett jobb kéz felé, az erdő irányába. A harag hatalom nélkül semmit sem ér!, húzta össze fázósan magán a posztókabátját, megigazította térdén a pokrócot, mert tényleg fázott. Olyan helyre értek, ahová az út menti jegenyék nem engedték be a napot. November eleje volt, kora délután, elég alacsonyan járt már a nap.

A regény idén novemberben jelenik meg a marosvásárhelyi Lector Kiadó gondozásában.

Ujjgyakorlat

KÉTSZER KETTŐ NÉGYZETMÉTER

Tóth Szilárd

Ültem a váróteremben, és vártam. Nem várni nem mertem, mert az ajtóra fel volt írva, hogy VÁRÓTEREM. A végrehajtás intézményeiben az ember mindent kötelességnek vesz. Szó ne érje a ház elejét, pont úgy vártam, ahogy bárki más is. Nem tűntem ki a többi, maximum tíz várakozó közül. Nyílt a nagy fehér ajtó. „A következő!” – szólott ki egy szemüveges férfi. Gondoltam, ha senki nem mozdul, akkor rajtam a sor. Hirtelen abbahagytam a várást, és bementem a nagy fehér teremből a nagy fehér ajtón át egy kellemes irodába. Tényleg otthonos volt, virágcsereppel, bőrfotellel, íróasztallal meg nagy ablakokkal. Egy pillanatra ámultan álltam a sáros cipőmmel a perzsaszőnyegen, mígnem a szemüveges vékony alak leültetett a bőrkanapéra. Szemben velem könyvespolc volt tele enciklopédiákkal, pár latin szótár, jogtörténelem meg egy macskás képregény. A szemüveges férfi matatott az íróasztalán, arrább tett pár papírlapot, meg firkantott valamiket az ezüst tintatollal néhányra. Ezek után, bár he-

zítálva, felkelt az asztaltól, és leült mellém a kanapéra. Rágyújtott, a hamu egy kis dohányzóasztalra került a kanapé mellett, ami pont kézre esett neki.

Talán még egyet vagy kettőt szívhatott a cigarettájába, mire megint felkelt, elment az asztalig, elvett egy sárga aktát, és már azzal együtt ült le ismét a bőrkanapéra. Nem szólt semmit. Olvasásra igazította a szemüvegét, felütötte az aktát, és belenézett, beleszívott megint a cigarettájába, majd úgy mondta fejből a helyzetet, mintha olvasná.

– Az Országos Földmérési és Mezőgép-nyilvántartási Hivatal főépületébe harmadik hó tizenkettedikén beérkezett egy kérvény, miszerint ön igényelt egy földet, név szerint a külvárosi, a Nemzeti Kincstár birtokában lévő AT-32 földterületet. A szükséges papírok, kérvények, miegymás hiánytalanul és kifogás nélkül megérkeztek. Ezek után negyedik hó harmadikán a Nemzeti Kincstár Behajtó és Temetési Osztálya levelet küldött a Legfelső Végrehajtó Bíróság Mezőgazdasági Osztályára, ide-

Mi önnek kiküldtük az idézést negyedik hó tizenegyedikén, a mai időpontra. És most itt van. Ha minden igaz – viccelődött, bár az arca komoly maradt. Letette az aktát a dohányzóasztalra, levette a szemüvegét, és kényelmesen elhelyezkedett a kanapén. – Felmerül a kérdés: mire kell magának az AT-32-es földterület?

– Mindig is szerettem volna egy kis tanyát. Ez amolyan gyermekkori álmom. Más tűzoltó, hajóskapitány akart lenni, hát nekem ez kellett.

– Ez mind rendben is volna, de egy kis logikai bukkanó van, ha meg nem sértem – folytatta –, ez a terület, az AT-32, mindössze négy négyzetméter. Kétszer kettő méter. Mit kezd az ember négy négyzetméternyi legális földterülettel?

– Nos... – akkor már egy kissé izzadt a tenyerem, a homlokom, pont úgy éreztem magam, mint anno, a nyirkos kihallgatópincében. – Kis igényű ember vagyok. Tudja, hogy van, bíró úr, aki a kicsit nem becsüli... – magyaráztam zavaromban.

– Ez mind érthető, de értesen meg engem is. A bíróságnak ez már felettébb gyanús lehet ilyen időkből. Felütötte a fejét az a rossz szokás, hogy egyes polgártársaink kis négyzetméter területeket vásárolnak, aztán gondozzák, locsolgatják, az meg persze nő. A terület növekszik, de az adót, jogilag, a kis négyzetméter után fizetik továbbra is. Ez törvénybe ütközik.

– Ez bennem fel sem merült, tisztelt bíró úr. Egy pillanatig sem – magyaráztam a vékony, szemüveg nélküli bírónak, aki alig múlhatott ötven. – Nekem csak a kikapcsolódás miatt... szóval érte. Bennem ez fel sem merült – mentegetőztem.

– Nézze, maga egy szimpatikus ember, és bocsásson meg, ha kételkedtem, de nehéz idők járnak – azzal felállt, elnyomta a cigarettát, feltette a szemüvegét, és az asztalához ment. – Jómagam is sokat idegeskedem, hogy nehogy rájöjjenek, illegálisan növeszték földterületeket a városhatáron. Talán ennek tudható be a paranoia. Hogy bármikor lecsaphatnak magamra kapálás

közben, egy vasárnap délután a törvény nevében – mondta, azzal aláírt két-három papírt, nagy pecsétet nyomott rá, ráfűjt egy kicsit, hogy megszáradjon a friss tinta, és átnyújtotta. – Gratulálok! Ön az AT-32 büszke tulajdonosa.

– Köszönöm. További szép napot! – mondtam, és azzal kivágtattam a fehér VÁRÓTEREMEN át az épületből, a papírokat szorongatva a kezemben. Talán még egy kis elégedett mosoly is volt az arcomon. Csak egy kis konzervatív.

Másnap kibusoztam a birtokomra. Pont olyan volt, mint amilyennek elképzeltem. Se több, se kevesebb. Az egészet átjárta a nyugalom. Talán ilyen lehetett az éden is, a száműzetés előtt. Ott, abban a pillanatban mindent elfeledtem. A razziákat, a nyirkos pincében töltött napokat, a párizsi éveket, a szerelmeimet. Csak én voltam, meg az a kétszer kettő méter terület, amely törvényesen is az enyém volt, amelyet nem vehetett el tőlem senki. Azzal leültem, bele a száraz, sárguló fűbe.

A VENUS ELKÉSZÜLT

Papp Katalin: Kés a párna alatt, versek, Forum Könyvkiadó Intézet, 2019

Papp Katalin első verseskötetében pulzál az erotika. Ezek a versek húsbamaróan, szinte savként ható anyagként fejtik ki hatásukat. A lírai én szerepeket játszik, nincs egy stagnáló állapota sem, mint egy érzelmi hullámvasút, hihetetlenül gyors tempóban folyik át egyik lelkiállapot a másikba. A beszélő imádja az erőszakot, amely nélkül semmi sem létezhet, hiszen a fájdalom egyben a megtisztulás is. A szerelem egyik elengedhetetlen attribútuma a szenvedés, a kötet szervezőereje a kín és a folyton vérző sebek, amelyekről mindig feltépik a vart, ezért nem gyógyulnak be sohasem.

A nyitóvers határozott programot feltételez, címe: *Tervezés*. A rendkívül árulkodó című vers képet ad arról, hogyan szeretné alakítani az életét, illetve felsorol bizonyos tényeket. A nosztalgia mechanizmusa mozgatja a verset (többet is), a központi motívum egy régi családi ház, egy gyümölcsös és az ehhez köthető emlékek, ezeknek a feldolgozása, torzulása. Ez a ház sürgősen átalakításra szorul, ez a metamorfózis a lírai én átalakulása, identifikálódása is egyben. Habár az emlékek megfakulnak, a teremtő- és inspirálóerejük mégis megmarad.

A másik jelentős motívum a táj, a tájba beleszótt test, a természet ornamentikája az emberi felület domborulatait jeleníti meg. A természeti jelenségek egybecsúsznak a női test sérülékenységgel. Az öko-feminizmus ecsetvonásait is fellelhetjük, hiszen a nő (lírai én) málnabokorként, szőlőfürtként artikulálja magát. Ezek olyan kicsi, sérülékeny termékek, amelyek nagy törődést igényelnek. A természet néma, ahogyan a vers beszélője is, szenvedéseit nem hallgatja meg senki, félelmeivel nem foglalkozik senki sem, egyedül van. Az írás aktusa azért fontos, mert

az elfojtott erő felszabadulhat, a lélek egy kicsit megkönnyebbül.

A versek folyamát sokszor egy-egy, a szerző által készített kép szakítja meg. Teljesen indokolatlan a sok alkotás, hiszen a kötet szerveződése szempontjából többletjelentést nem tartalmaznak. Olyan érzést kelt ez a sok fénykép, mintha egy naplót olvasnánk, amelyben mindenféle fotó található az emlékekről, s fizikai nyoma is marad egy-egy emlékeknek. Ha ezen a szálon haladunk tovább, a versek rendkívül erős képekkel vannak kiszínezve, amelyek abszurd és paradox jellegük miatt nem válnak közepszerűvé, azaz ez a hatás növeli a versek minőségét is. Átlagos és mindennapi szituációkat ír le, durva, érdes nyelvezettel, ám mindezek mögött felsejlik, érezhetővé válik a lélek szenvedése és sérülékenysége. Ezek a versek mondhatók szerepverseknek is, hiszen a maszk mögött egy újabb maszk rejtőzik, s ezt lefejtve talán elérhetünk a hús-vér emberig. Ezenkívül önismereti utazásra is kiválóan alkalmasak, magunkba merülve is feltárhatjuk ezeket a tartalmakat.

Ha a naplóformát tovább görgetjük, akkor ismerjük fel, hogy mi (olvasók) ezt, a valaki más által írt naplót lapozgathatjuk, valami titkot fejthetünk meg, valakinek az intim szférájába lépünk. Ebben a naplóban nincsen felmagasztalás, a profán kifejezőeszközök hada sorakozik fel: a szerelemi csalódást disznóvágáshoz hasonlítja, ezzel azt kívánja reprezentálni, hogy teljesen átlagos dolog, mindenkivel megtörténik, mindenki átélheti. Animálisnak tartja a másik fél viselkedését, mert az becsapta, hazudott neki, ezért ez képi síkon a disznó elmetszett nyakával egyezik meg. Nem cizelláltan fogalmaz, hanem szúr, vág a szavaival. A kés, amely a párna alatt volt, most már betölti funkcióját.

A szerelemkép, illetve az egyoldalú érzelmek, a csalódások képi síkon sokféle képpen jelennek meg. Néha olyan érzést

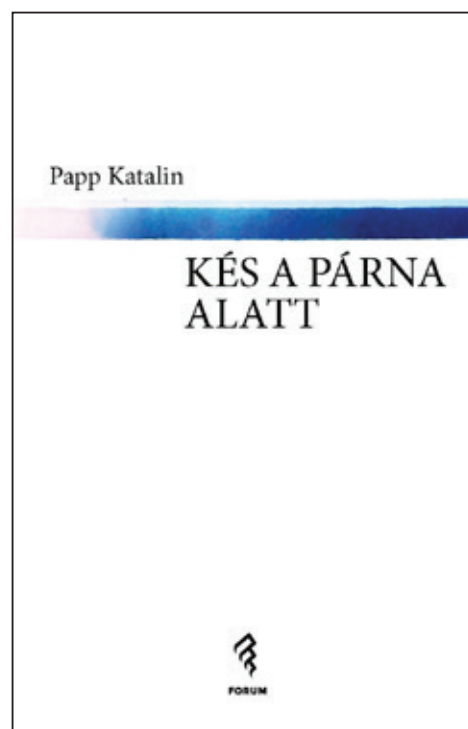
kelt az olvasóban a versek füzére, mintha egy pszichopata titkos naplóját olvasná, akinek minden egyes pillanata kiszámíthatatlan. Vizualitásban a *Vacsorapartner* című vers egy jó zabálással teszi egyenlővé azt, hogy a másik fél már nem bírja tovább, „eltelt”. Ebben a táplálkozásban a lírai én a főétel, ő az, akit elfogyasztanak. Itt már nem pusztán lelki, hanem fizikai fájdalmak soráról beszélhetünk.

A versek önmagukban statikusak, mindig egy témát járnak körül: a szerelem különféle stációit láthatjuk (elválás, rossz közérzet, identitászavar stb.). Mégis ebben a mozdulatlanságban a vizualitás, a szóhasználat nagy erejű örvényként sodorja magával a befogadót.

A család és a hozzá fűződő viszony fontossága néhány esetben elhalványul, mert a különféle szexuális töltetek tönkretesznek egy-egy ilyen családképet. A versnyelv sikamlós, minden mondata kőkemény és szexuális erejű. Ami még fontos ebben a kötetben, hogy egy jellemző vajdasági léthelyzetet imitál: egy szerb és egy magyar közti kapcsolatról is szó van benne. A ki vagyok én? kérdés sokszor megjelenik, önmaga definiálása a legnehezebb feladat a számára, ez néha függ férfitől (sőt általában tőle függ), néha pedig saját képtelenségétől. Számos fiatalnak labilis az énképe, ezt a helyzetet akár megerősítheti az is, hogy a szerelem viszont nem érzékeli ezeket a differenciákat, a szerelem akár formálni is tudja az emberi jellemet, de destruktív hatása is lehet.

Az *utolsó hóesés* című verse humoros és tragikus is egyben, hiszen a nyelvi akadályokat leküzdeni nehéz feladat, sőt a testnyelvi akadályokat még nehezebb. De ezek a gátak vagy problémák eltűnnek, ha a szex bekövetkezik, akkor minden, minden a testet szolgálja, és kizárólag ez a fontos (a lírai énnek, éppen ebben a versben), minden elnémul, és csak a test hangja hallatszik, azt viszont mindkét fél értheti.

Patyerek Réka

A *Kés a párna alatt* című kötet fejlődéstörténet: felnőtt nővé válik a lírai én. Sok csalódáson megy keresztül, megéli és saját maga számára értelmezi őket. Teljesen átlagos témákkal dolgozik Papp Katalin, mégis működnek a versek, egymásból indulnak ki, és feltételezik egymást. A megalkotottságuk, nyelvezetük és vizualitásuk milyensége miatt ezek a versek nem válnak közepszerűvé, képi- és nyelvi- és újat hozott létre, nem pusztán egy unalmas és agyonrágott feminista szövegcsontot. Az első verseskötet szerkesztése nem mindig tűnik tudatosnak, de különálló versekként teljes mértékben megállják a helyüket. Minden egyes vers egy újabb bejegyzésként is olvasható, egy blog, ahová különféle nők leírják a gondolataikat, csak ezek a „Nők” egy nőn belül, egy kötetben belül léteznek. A sokféle melódiát a lírai én komponálja, erős crescendóval fülünkbe ordítja „minden nő” fájdalmát.

CSŰRCSAVAROS VILÁG

Orbán János Dénes: Vajda Albert ismét csütörtököt mond, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2018

...a történelem egy regény, ahol nem a valóság a fontos, hanem a történet maga, írja egy helyütt OJD próza műfaj-meghatározású kötetében; s valóban. Mert: mi az igazság?, mi a valóság?, aztán, ha mindentudó énedet felszabadítván válaszolni tudnál ezekre a kérdésekre: mi különbözteti meg a fentieket a fikciótól?, tudunk, tudhatunk-e különbséget tenni tökéletlen elménkel?, melyre amúgy is rászorult a rettenet pelevini sisakja, amit meg képesek vagyunk érzékelni a világból, az végső soron egyébként sem más, mint egy szimpla szerotonin-hallucináció. A tudomány, úgy a reál, mint például a történelemé, vajon előrébb vitte a világot, miközben a „racionális” és az „objektív” szemüvegén át vaksin pislogva, fejét vakarva gubbaszt elefántcsont-tornyában? Rendben, mondjuk, vagy inkább csak tegyük fel, hogy a művészet sem vitte előrébb – de legalább teremtett és teremt a mai napig saját világokat, melyek talán, ha nem is valóságosabbak, de igazabbak ennél az „objektívnek” felté-

telezett univerzumnál, melynek néhány atomja most itt kering a fejünk felett, aztán kihuny egy szempillantás alatt. A többi? Néma csend.

Egyébként is: mi az, hogy előrébb? A jólétbe? Na hiszen... A pusztulásba? Inkább; de nem is ez a lényeg, ha a pusztulás a sorsunk, pusztuljunk, isten és ördög hozott az örvényben, ússz le a magváig, előbb kiköp magából, s nem úgy, mint isten a langymelegeket, Ő talán éppen akkor fog bekapni, amint emez kipökött, a világot nem előrébb kell vinni, micso-da fergeteges illúzió!, hanem felemelni. A költészet felemel. Te pedig magaddal emeled a mindenséget.

OJD-nek is, amint látom, s amiről szép keresztmetszetet ad ebben a hatodik, bővített kiadásban, van egy jól körülhatárolható, saját teremtett világa, melyben vidáman lubickol maga is, nemkülönben az olvasó is, és amelyben pazar módon mosódik össze „fikció” és „valóság”. No de: saját?, jól körülhatárolható? Nem közös-é Csáthéval (ó, bocsánat!, Brenner), Borgesével vagy nemes és nemzeti Ásvai Jókay Móric uraméval?... Csak három, a kötetben is megjelenő név a többi közül. De nem ugyan-

azt az egy könyvet írjuk-e mindannyian – magunkban és együttesen – egész életünkben, mi, „poéta-fenegyerek”? Írók és nem-írók egyaránt? Vajon nem úgy van-e, hogy egyetlen Könyv létezik, mely tartalmazza úgy a történetet – nem a (hazug kis kurva) történelmet! –, mint a történetelőttiséget és a posztapokaliptikus újjászületést egyaránt? A kötetet, amely az ősrobbanás/teremtés előtt már meg vagyon fogalmazva – mi csupán lejegyezzük az egyes fejezeteit. Tollal, puskával, ekével, sósavval vagy Worcester-szósszal.

Nem új keletű gondolat, de minden bizonnyal OJD is a magáévá tette. Vagy nem.

A Vajda Albert ismét csütörtököt mond briliáns nyelvi bravúrral, kacagató humorral és maró iróniával íródott, amolyan mágikus zajebalizmus*, melyben található „így írtok ti”-trip és borgesesi mágia egyaránt, és amiben az a leginkább lenyűgöző, hogy szerzője mennyire birtokolja a nyelvet, és mily megkapó könnyedséggel kezeli azt, miközben nem veszi sem önmagát, sem művét halálosan komolyan, hiszen a humor és az (ön)íronia isteni/múzsai adomány. Te vi-

Szögi Csaba

szont, kedves olvasó, ha közben kacagsz is, vedd csak nyugodtan komolyan ezt a „csúrcsavaros világot”, hiszen sorai közt ott rejtőzik a való bölcsesség egy szelete.

*Saját terminusom, amelyet először Mirnic Gyula Jan Berger hazatér című kötetére alkalmaztam.

„MI AZ, AMIT ISZOL? BEDECO.”

Tóth Eszter Zsófia

Poós Zoltán: Rock and roll Áruház. Ez a divat 1957-2000, Corvina Kiadó, 2018

„Nem megmondtam, bontott csirkét hozzá?” – a szocialista időszak emblematisz reklámjainak idézetei hívószavak, amelyek nyomán beindul az emlékezés a szocializmus ma már elsüllyedt világára, tárgyaira, meghatározó termékeire, zenéjére, élményeire. Olyan időszak emlékezeti lenyomatai ezek, amikor a háttérben mindig szólt a Sokol rádió, és a hétfői adásszünet után a keddi televíziós sorozatokat várták a kedves nézők.

Aki először előhívta retró emlékeinket, Poós Zoltán volt, előbb a Szivárvány Áruház, majd az Állami Áruház című kötetében és most a Rock and Roll Áruház című, legújabb mestermunkájában, amelyben divattörténeti áttekintést nyújt a szocialista időszakról, a tőle megszokott olvasmányos stílusban. A kiadvány különlegessége, hogy nemcsak korabeli fotók, hanem az adott tárgyak fényképei is láthatók, amelyek a szerző magányújteményéből származnak.

A kötetnek alapvetően két célközönsége lehet: egyrészt a generációs emlékezet lenyomata, hiszen akik átérték a kort, meglátva az iskolatáskát, már énekelhetik is, hogy de nehéz az iskolatáska. Az otthonkás részt olvasva pedig ott lebeghet lelki szemünk előtt anyukánk

otthonkában, egy tál süteménnyel. Emellett ajánlható azoknak a nemzedékeknek is, akik nem éltek át ezt a kort, így számukra egzotikus időutazás lehet az olvasás. Ez a kötet leletmentés egy félig elsüllyedt hétköznapi világból, amelyet emlékezetünk tart életben.

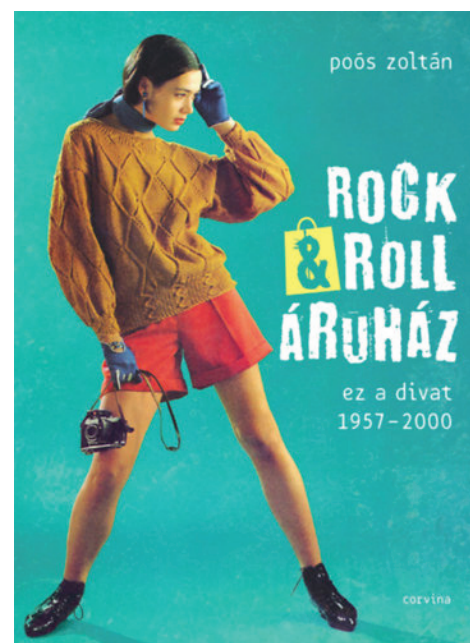
A fogyasztástörténet, vagyis Konsumgeschichte népszerű a németeknél is, nem véletlen, ott az egykori NDK tárgyi kultúrája áll az elemzések középpontjában, amire akár Ostalgie-val (Nosztalgia az NDK iránt) tekinthetnek az egykori DDR Bürgerek (NDK-állampolgárok).

Jogosan kérdezhetjük: mi a nosztalgia tárgya? A biztonságérzet, hogy nem volt munkanélküliség, úgy tűnt, megállt az idő, nem változik semmi, minden évben vár a Plattensee (Balaton.) Mindenki tudta, hogy Honeckerről, a párt első titkáráról nem lehet vicceket elsütni a gyárban, mert akkor azonnal megérkezik a Stasi alkalmazottja, és elviszi a vicceselőt.

Poós Zoltán kötetében olvashatunk az alföldi papucsról is, sőt a Lacoste póló és a susogós melegítő is szerepel a repertoárban, tehát gyakorlatilag a 2000-es évek elejéig kitekint, még a hasi tasi, vagyis az övtáska sem marad ki. Szerencsésebb lett volna az időbeli határvonalat meghúzni 1989-nél, és egy következő kiadványban foglalkozni az 1990-es évek divatjával, mert ez némileg megbontja a kötet koherenciáját.

Olyan nüanszok is kiderülnek, hogy az ún. ávos bőrkabátot később Depeche Mode-osok hordták. Ezek a részletek azért is nagyon érdekesek, mert a hiánygazdaságban, ahol egy szubkultúra külső jegyeit csak az újságokból lehetett ellesni, mint például a punkok esetében, szükség volt a leleményességre is, hogy a külső megjelenés autentikus legyen annak ellenére, hogy itthon nem voltak kaphatók bizonyos ruházati termékek. Szó esik farmerekről is, például az áhított Levi'sről. Gondoljunk csak arra, hogy aki átélte a kort, bizonyára van farmerhez kapcsolódó története is, hogyan jutott vagy nem jutott hozzá az áhított ruhadarabhoz, ami egy falatka Nyugatot szimbolizált.

Vagy emlékszünk még arra, milyen felirat díszelgett az iskolaköpenyeken? Ez is szerepel a kötetben: Diolen Mobi. Bár annak idején számomra általános iskolásként ez varázsigének tűnt, ma már tudom, hogy iskolaköpeny-márka volt. Az iskolaköpeny a ruha feletti kötelező viselet volt a szocialista időszak általános és középiskoláiban. Egyfajta egyenlőséget fejezett ki, nem látszott alatta, ki milyen ruhát visel, így az sem, ha szegényesebben vagy divatosabban öltözött a tanuló. Ez volt az iskolaköpeny viselésének ideológiai háttere, az egyenlőség kifejezése a ruhaviseletben is. Bár a hivatalos beszédmód szerint a társadalomban egyenlőség volt, tényle-

gesen sosem valósult meg, és ez látszott a tanuló ruhaviseletében is. Az 1980-as évekre azonban már a köpenyviselés sem maradt egységes, lehetett lázadni a köpeny nyitva hordásával, egyéni díszítéssel (hímzés, Rolling Stones-jelvény). Ne feledkezzünk meg a diplomataáskáról sem, amelyet nem diplomaták, hanem iskolások használtak iskolatáskának, és nagyon menőnek számított.

Mindenképp érdemes elolvasni a könyvet, akár nosztalgiáznunk vágyunk, akár bepillantani egy mára letűnt világ divatkultúrájába.

zene

ÓBECSE KÖZSÉG NÉPZENEI HAGYATÉKA

Bolyos Miklós

Július végén újabb hangfelvétellel bővült az a paletta, amely hagyományunk, hagyatékunk talán már elfeledett értékeit tárja a nagyvilág elé. Az Óbecse község népzenei hagyatéka című lemez – ahogyan nemes egyszerűséggel jelzi is – a község népzenei hagyatékát mutatja be. Ha Óbecse város neve és a zene egy mondatban szerepel, talán az ilyen témákban kevésbé jártas olvasónak is a Fokos zenekar jut eszébe, és bizony, a képességeiket sok ízben országhatáron túl is megcsillogtató becsei fiúknak ebben benne van a kezük. De még mennyire. A teljesség igényével, a lemezen hallható muzsikások: Cseszák Zsombor – hegedű, Szabó András – basszprímtambura, Szerda Balázs – tamburakontra, Jovánovity Péter – nagybőgő. Rajtuk kívül, azaz a Fokos zenekar mellett játszott még Boldizsár Csaba tamburacsellón, Csonka Balázs prím-tamburán, Kelemen Zsolt prím-tamburán és citerán, valamint Ölveczky Tamás klarinéton. Szabó Annamária és Szerda Ákos énekükkel járultak hozzá a megörökítéshez.

Ahhoz, hogy a mindenkori hallgató ezt a lemezt ilyen formában kezébe foghassa, az első gondolattól a célíg igen sok

mindennek meg kellett és kell történnie. Minden népi muzsikusként egy picit nagyobbat dobban a szíve, amikor saját elődeinek, vagyis szűkebb környezetének népdalait muzsikálja. A gondolat, hogy Óbecse község népzenei hagyatéka lemezen jelenjen meg, talán a legegyszerűbb és persze a legelső lépés az úton. Körülbelül négy éve Keszég Ákos és Szerda Balázs megálmodtak egy koncertet, amely már ezt a címet viselte. Ezt követte egy igen széles körű kutatómunka, amikor olyan idős zenészeket kerestek fel, akik első kézből tudták tolmácsolni a múlt század derekán zajló zenei életet Óbecse községben. Így jutottak olyan széles néprajzi és zenei ismerethez, amelyet már a gyakorlatban egyébként is rendkívül ügyes kézzel játszó muzsikuskok feldolgoztak. A munkájuk eredményét 2015 őszén be is mutatták az óbecsei Petőfi Sándor kultúrkör színpadán. Érelődött aztán négy évet ez a zenei anyag muzsikuskaink kezében, és szinte azonos felállásban és hangszerelésben idén lemezen is kiadták.

Nézegetve a barnás színű csomagolásnak hangulatában a 20. század elejét-közepét idéző hátulját, 12 elkülönített összeállítás sorakozik fel. Ezek azon-

ban nem mind a fent említett zenészek játékát tartalmazó népi muzsikák. Tematikusan megkomponált sorrendben juthat a hallgató Óbecséről indulva, terepi felvételek és narrátor segítségével, a környező települések zenei világába. A bácsföldvári balladázók, valamint a péterrévei tamburazenekarok letisztult és nyugalmat árasztó hangját idézve hangulatképet festenek az úgynevezett vityillókról. Itt egy kis citeramuzsika szakítja meg a tamburák eddig elnyomó többségét. A záróakkord nagyot szól, két értelmezésben is. A Király Ernő gyűjtötte bőgőtemetésből jut egy 12 perces részlet, így egy zenei népszokás is megelevenedik, valamint ezt lezáróan, ahogy anno farsang végén, össznépi énekkel ér véget a hallgató utazása.

Idén már több olyan népzenei hangfelvétel jelent meg, amely Vajdaság vidékeinek muzsikáját örökíti meg különféle formában. Valójában most határozzuk meg, alkotjuk, formáljuk újjá vidékünk népi muzsikáját. Nagyon sok forrás már csak leíró; régi, jól értelmező hangfelvételekből – gondolok itt a múlt század első felére – nagyon kevés maradt. Ezért is nagy a felelősség, milyen kézzel nyúl a fellelt anyaghoz egy ze-

nekar. Az kifejezetten jó, hogy ezúttal is letisztult, felismerhető és össze nem téveszthető hangzást kaptunk a Fokos zenekartól és barátaitól, a dolog finomsága mégis a részletekben bújik meg. Például a klarinét megjelenése, ami voltaképpen a gyökerekhez való viszonyulás. A tamburazenekarok szerves részét képezte annak idején ez a hangszer, aztán valahogy ki-kimaradt a legújabb korok színpadra állított muzsikáiból – mindeddig. Azt is megmutatja, szinte rádöbben a hallgató, hogy nemcsak zenekarban, de citerával és ének-

hanggal hármásban is egy régi, mégis új hangszínt képes adni. Egy gondolat erejéig térjünk vissza a tamburazenekari összeállításához. Amellett, hogy ízes előadásban megszólal a dallam, amelyet jól megválogatott, stílusos akkordok és bőgőszólam támaszt alá, megmutatja magát a tamburacselló, valamint a basszprímtambura. Nem hivalkodóan, mindannyian a saját funkcióiknak megfelelően szólalnak meg. Lám, még egy hagyománymorzsa, amely újrateremtődik, most már csak vinni, éltetni, csinálni kell tovább.

vers

Pejin Lea

Rendszergazda

Ez akart lenni.
Így, nyugodtan ülő,
megfékezhetetlen
rút eretnek.

Nincs benne semmiféle
vágy.
Nincs benne semmiféle
határozottság.

Szemlél, kutat.
Hol találhat helyet
az elhasznált
routereknek.

Maffia

Legbelül, mint akin villamos gázolt.
Pedig mind yakuzák s triádok védik
a Szent Grált.

Beesik egy dinár a sínek közé,
a sárkány feje sír, és várja a megalkudott
valóság szerelvényét.

Fél évet késik.

Itt is, ott is

Nincsen nekem
nem is kértem
nem is adtak volna

Identitást
megfelelést
erkölcsi megnyugvást

Feláldoztak
nem csak engem
el is felejtették

megkérdezni,
hogy vagy, kislány
mintha el se mentél

volna inkább
máshova csak
egy kicsivel messzebb

összevissza
utazgatni
el se keseredtél

hogy a haza
nem is haza
nem is volt az sosem

befogadó
elbocsátó
egyik-másik nekem

nem mozdulok
feláldozom
mindkét életemet

úgyis marad
itt is, ott is
egy-egy, aki engem

szeret, aztán
másnak mondja
gyere, babám, nyomjuk!

nincsen haza
nem is kértem
nem is adtak volna
itthon, otthon
emitt-amott
meg se fontolhatta
senki fia
senki lánya
el se búcsúztatta
nem is tudom
nem is értem
mit is kellett volna.